

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích  
Zdravotně sociální fakulta

**Prosociální chování u dobrovolníků**

Bakalářská práce

**Vedoucí práce:**

**Doc. PhDr. Helena Zášková, CSc.**

**Autor:**

**Andrea Štorková**

6.5.2009

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Prosociální chování u dobrovolníků vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 6.5.2009

.....  
Andrea Štorková

### **Poděkování**

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Doc. PhDr. Heleně Záškové za cenné rady, odborné vedení a čas, který mi věnovala při vypracování této bakalářské práce.

## **Pro-Social Behaviour of Volunteers**

The bachelor thesis titled “Pro-Social Behaviour of Volunteers” addresses volunteering and volunteers, and compares differences in pro-social behaviour of volunteers and the common population.

Volunteering as a kind of pro-social behaviour accompanies the human society from time out of mind. In all cultures and societies, the ones who were better off helped the ones who needed help. Solidarity and mutual help forms the basis of the human existence and of all religions. Volunteering is an activity pursued by people of their own free will, without any demand on financial remuneration. A volunteer is a person who provides their time, energy, knowledge and skills for the benefit of the others or of the whole society without demanding the remuneration.

The objective of the thesis was to ascertain characteristics of pro-social behaviour and tendencies of volunteers, people having experience in volunteering and people without any volunteering experience. Another objective was to compare differences between these groups. The research was conducted on the basis of a quantitative strategy. The level of pro-social behaviour was ascertained by means of an original questionnaire covering the main elements described in literature, i.e. internalized standards, empathy and altruism. The results have been evaluated through elementary statistics (percentage) and presented in charts.

The research verified two hypotheses:

1. Volunteers show a higher level of pro-social tendencies and behaviour than people without any volunteering experience.
2. Long-term volunteers show a higher level of pro-social behaviour and tendencies than people having short-term volunteering experience. Both the hypotheses have been confirmed.

The thesis may be used to provide a feedback to volunteers from the Diocesan Charity in České Budějovice.

## Obsah

1	Současný stav.....	8
1.1	Dobrovolnictví ve světě a u nás.....	8
1.1.1	Dobrovolnictví ve světě.....	8
1.1.2	Dobrovolnictví v České republice.....	11
1.2	Obecně o dobrovolnictví.....	12
1.2.1	Terminologie dobrovolnictví.....	13
1.2.2	Kdo je to dobrovolník.....	14
1.2.3	Formy dobrovolnictví.....	15
1.2.4	Charakteristické oblasti dobrovolnictví.....	17
1.2.5	Kdo se věnuje dobrovolné činnosti.....	19
1.2.6	Jak je dobrovolnictví podpořeno v legislativě.....	20
1.3	Postoje české veřejnosti k dobrovolnictví.....	21
1.4	Bariéry rozvoje dobrovolnictví.....	24
1.4.1	Co dobrovolníky podporuje a co dobrovolníky brzdí.....	25
1.5	Motivy a motivace.....	27
1.5.1	Motivy dobrovolné činnosti.....	28
1.5.2	Druhy motivace.....	30
1.6	Prosociální chování.....	32
1.6.1	Co je to altruismus.....	32
1.6.2	Normy determinující prosociální chování.....	33
1.6.3	Prosociální chování a nouzová pomoc.....	35
1.6.4	Prosociální chování a pomáhající profese.....	39
1.6.5	Prosociální chování – shrnutí.....	41
2	Cíle práce a hypotézy.....	44
2.1	Cíl práce.....	44
2.2	Hypotézy.....	44
3	Metodika.....	45
3.1	Použitá metoda.....	45
3.2	Charakter zkoumaného souboru.....	45
4	Výsledky.....	47
5	Diskuse.....	72
6	Závěr.....	78
7	Seznam použité literatury.....	80
8	Klíčová slova.....	84
9	Přílohy.....	85

## Úvod

Dobrovolnictví není v lidské společnosti něčím novým, v každé kultuře a společnosti pomáhali ti, kteří na tom byli lépe, méně šťastným, kteří kvůli nemoci, chudobě či přírodní katastrofě pomoc potřebovali. Solidarita a vzájemná pomoc tvoří základ existence lidské společnosti i všech náboženství. Chápání dobrovolnictví v České republice je ještě stále problematické podobně jako v ostatních postkomunistických zemích, ve kterých bylo v posledních čtyřiceti letech pokřiveno politikou totalitního režimu. Řada společenských činností byla postavena na principu dobrovolném - ale při tom povinném - socialistickém kolektivismu. (Tošner, Sozanská, 2002)

V současné době se dobrovolnictví opět rozvíjí správným směrem, i když je kapitalistickou společností stavěno do světla, že je nerozumné vykonávat jakoukoliv činnost bez nároku na finanční odměnu. Naštěstí se v naší společnosti nachází i takoví jedinci, kteří s tímto tvrzením nesouhlasí a vyvíjí svoji činnost k prospěšnosti a pomoci druhým, aniž by za to něco požadovali.

Altruismus může, ale nemusí mít nutně znak pohotovosti zřící se vlastního dobra ve prospěch jiné osoby nebo celé skupiny osob atd. Nemusí také nutně souviset s obětí (např. altruisticky motivované finanční příspěvky znamenají sice jistou finanční „oběť“, ale nikoli ve smyslu sebeobětování se). Altruistické činy existují a vzniká otázka, čím jsou motivovány, když povaha člověka je v podstatě egoistická. (Nakonečný, 1999)

A to je vlastním důvodem, proč jsem si vybrala toto téma pro svoji bakalářskou práci. Altruistické činy existují, ale co stojí za tím, že někteří jedinci hledají uspokojení u nich a někteří se honí za úspěchem u uspokojení hledají mezi fůrou bankovek? Tato otázka se mi zdá natolik fascinující, že mě přiměla k tomu, abych se na tento problém podívala zblízka. Účelem mojí bakalářské práce bylo nalézt rozdíly mezi lidmi a v determinantách, které určují jejich prosociální chování. Chování, které hraje klíčovou roli v odpovědi na mojí otázku.

Ke zkoumání výše zmíněných rozdílů jsem vybrala tři skupiny lidí. První skupinu, která představuje vzor altruismu, pomáhání a prosociálního chování, kterou jsou dobrovolníci. Druhou skupinu, která měla přinést právě kýžené rozdíly mezi osobnostmi, v níž jsou lidé, kteří se dobrovolnictvím nikdy nezabývali. A třetí skupinu, jež je tvořena lidmi, kteří se někdy v pomáhání bez nároku na odměnu angažovali, ale nevykonávají tuto činnost často nebo dlouhodobě.

Doufám, že moje bakalářská práce bude přínosem nejen pro dobrovolníky, kteří o ni projeví zájem během získávání dat, ale i pro praxi ve zdravotně sociální oblasti.

# **1 Současný stav**

V teoretické části méj bakalářské práce se zabývám popisem současného stavu dobrovolnictví a prosociálního chování. Popis jsem čerpala z dostupné literatury, která se k těmto tématům vztahuje. Konečným výstupem teoretické části méj práce bude hypotéza.

## **1.1 Dobrovolnictví ve světě a u nás**

Dobrovolnictví není v lidské společnosti něčím novým, v každé kultuře a společnosti pomáhali ti, kteří na tom byli lépe, méně šťastným, kteří kvůli nemoci, chudobě či přírodní katastrofě pomoc potřebovali. Solidarita a vzájemná pomoc tvoří základ existence lidské společnosti i všech náboženství. (Tošner, Sozanská, 2002)

### **1.1.1 Dobrovolnictví ve světě**

V euroamerické civilizaci má dobrovolnictví své kořeny v křesťanské morálce. Už ve středověku vznikalo mnoho bratrstev a řádů majících za úkol pomáhat svým bližním. Skutečný počátek dobrovolnictví v moderním slova smyslu je však spojen až s nástupem kapitalismu. Dobrovolnictví se rozvíjí spolu se vznikem spolkového života a je jednou z odpovědí na vzrůstající bídu v období prudkého rozmachu industrializace. (www.ZDN.cz)

Dobrovolnictví zahrnuje nejen činnost na místní a národní úrovni, ale také mezistátní a mezinárodní programy. Dobrovolníci hrají nezanedbatelnou roli v humanitárních programech OSN, v technické spolupráci, obraně lidských práv, v procesu podpory demokracie. Rovněž kampaně na podporu zvyšování gramotnosti a ochrany životního prostředí by se bez pomoci dobrovolníků neobešly. (Tošner, Sozanská, 2002)



### *Dobrovolnictví v USA*

Největší rozmach zaznamenalo organizované dobrovolnictví v posledních třiceti letech. Zejména v Americe se dobrovolníci angažovali nejen v církevních či jiných spolcích, jak tomu bylo od středověku v Evropě, ale tradice dobrovolnictví se zde rozšířila natolik, že velká část obyvatel spojených států a Kanady cítí potřebu dělat něco pro druhé, i když nejsou napojeni na nějakou konkrétní organizaci. V Severní Americe – na rozdíl od Evropy – existovala komunita vzájemně se podporujících občanů dříve, než byla vytvořena ústřední vláda, která zajišťovala základní funkce státu. Dobrovolnictví zde tvoří přirozenou součást života, a to nejen v organizacích sdružených okolo určitého typu činnosti – skautingu, charity nebo sportovních klubů, ale také ve formě pomoci občanské komunitě. Tyto aktivity organizují mimo jiné i nově zakládaná dobrovolnická centra, kterých od roku 1970 v USA vzniklo více než pět set. Průzkumy ukazují, že dnes se v USA do dobrovolné činnosti zapojuje 20% populace. V Kanadě je to procento ještě vyšší – až 25 % obyvatelstva. V roce 1990 vznikla nadace Points of Light Foundation, založená představiteli obchodu, vlády, médií a školství jako vedoucí národní organizace pro šíření dobrovolnictví. Historie filantropické organizace United Way, která je také spojena s dobrovolnictvím ve Spojených státech, se začala psát v roce 1887 v Denveru. V roce 1969 prezident J. F. Kennedy založil v USA Mírové sbory (Peace Corps). Svou vizi formuloval slovy: „Neptejte se, co může vaše země udělat pro vás, ptejte se, co můžete udělat pro svou zemi i vy.“ (Tošner, Sozanská, 2002)

### *Dobrovolnictví v Evropě*

Od minulého století až do druhé světové války spolkový a filantropický život dělí hranice nejen národnostní, ale též konfesní. Týmž aktivitám se věnovaly organizace církevní i sekulární, německé i české a nezářidka docházelo k soupeření, přetahování členstva, či nevraživosti. ([www.dobrovolnik.cz](http://www.dobrovolnik.cz))

V Evropě v současné době existují 2 hlavní sítě, které mají dobrovolnictví jako hlavní zájem a které mají snahu pracovat na evropské úrovni. První je Evropské dobrovolnické centrum (CEV), což je asociace pro národní a regionální dobrovolnická centra v Evropě. CEV sídlí v Bruselu a má členy ve více než 20 zemích a regionech Evropy. Má v současnosti tři hlavní ohniska zájmu: stimulovat dobrovolnictví v Evropě, posílit infrastrukturu pro dobrovolnictví v evropských zemích a být efektivním hlasem pro dobrovolnictví v Evropě. Druhá síť na evropské úrovni je Volonteuropa, kterou podporuje britská organizace Dobrovolníci veřejné služby. Volonteuropa je sítí dobrovolnických koordinátorů a manažerů a je známá svou kvalitou a chutí organizovat výroční pracovní konference. (Šiklová, 2008)

V Německu získalo dobrovolnictví charakter nového sociálního hnutí či formování nové občanské společnosti. Dobrovolníci působí při integraci přistěhovalců, při budování mezinárodních vazeb na evropské i světové úrovni. Ve výměně dobrovolníků je Německo snad nejaktivnější zemí vysílající i přijímající. Tradiční síť charit zůstává v Německu i nadále největším „zaměstnavatelem“ dobrovolníků.

Jiná je situace ve Francii, která je zemí s tradicí silné centralizované vlády. Zákon z roku 1791 uvádí, že „žádná organizace nemá dovoleno jednat jako prostředník mezi občany a státem“. Proto má dobrovolnictví ve Francii jinou pozici než v ostatních zemích. Nejčastěji se zde setkáme s dobrovolníky ve sportu, kultuře rekreačních aktivitách. V těchto odvětvích pracuje až polovina všech dobrovolníků. Na těchto poměrech se podílí profesionalizace sociálních služeb a klesající význam církve ve společnosti. (Tošner, Sozanská, 2002)

Díky odlišnostem ve věku, zkušenostech a motivaci dobrovolníků jsou mezi jednotlivými typy oblastí rozdíly ve výběru dobrovolníků, jejich školení a vzdělávání, vedení, organizování a supervidování. ([www.dobrovolnik-napady.net](http://www.dobrovolnik-napady.net))

Mezi země s dlouholetou tradicí dobrovolnictví patří Velká Británie. Zejména charitativní činnost a vzájemná pomoc lidí v odlehlých oblastech venkova patří k tradičnímu anglickému stylu života. Impulz občanské solidarity z let druhé světové války zůstal nevyužit v době budování státní sociální péče. Až v sedmdesátých letech

20. století bylo založeno britské Dobrovolnické centrum. Kromě národních dobrovolnických center v Anglii, Skotsku, Walesu a Severním Irsku existuje na vládní úrovni Active Community Unit, která koordinuje státní politiku dobrovolnictví.

Zemí s tradičně rozvinutým smyslem pro vzájemnou pomoc je Nizozemsko. I když v průběhu šedesátých let minulého století byl systém spolků, zejména církevních, nahrazen intervencí silného sociálního státu, již o deset let později začaly skupiny občanů, nespokojených tradičními postupy státní péče, zakládat vlastní svépomocné programy. Decentralizace vládní politiky vložila hlavní díl odpovědnosti za dobrovolnictví na místní úřady. To umožňuje lepší propojení potřeb komunit a zainteresování místních lidí. Tak se utvářejí, či spíše obnovují dříve přirozené vztahy na úrovni obce, města, ulice. (Tošner, Sozanská, 2002)

### ***1. 1. 2 Dobrovolnictví v České republice***

Spolková činnost a s ní související dobročinnost se rozkošatěla v českých zemích zejména v 19. století, kdy vznikla řada vlasteneckých spolků na podporu umění, kultury, vědy a vzdělání. Některé z nich přetrvaly v určité podobě dodnes – Hlávkova nadace, spolek Mánes, Sokol aj. Současně s těmito obrozeneckými aktivitami, a v některých případech i dříve, vznikaly v Českém království obdobné organizace německé, židovské a další, které byly také postaveny na dobrovolné spolupráci a pomoci. Vývoj byl přerušen nejprve německou okupací a později vznikem socialistického státu. (Tošner, Sozanská, 2002)

Chápání dobrovolnictví v České republice je ještě stále problematické podobně jako v ostatních postkomunistických zemích, ve kterých bylo v posledních čtyřiceti letech pokřiveno politikou totalitního režimu. Řada společenských činností byla postavena na principu dobrovolném - ale při tom povinném - socialistickém kolektivismu. Jednou z nejstarších a nejrozšířenějších podob dobrovolnických organizovaných aktivit jsou dobrovolní hasiči. V 90. letech se rychle rozvíjely spolky a sdružení, které mohly navázat na svou předkomunistickou činnost a jsou postaveny na

dobrovolné angažovanosti svých členů. Vedle toho vznikly tisíce nových kulturních, mládežnických, sportovních a jiných organizací, které mohou fungovat právě díky zapojení dobrovolníků. Řada z nich zastupuje a pomáhá ve společnosti znevýhodněným jedincům, menšinám, zdravotně nebo jinak postiženým lidem. Jiné se snaží získat pro svoji činnost dobrovolníky z řad veřejnosti, ať již se jedná o jednorázové akce nebo dlouhodobou dobrovolnou spolupráci. ([www.inexsda.cz](http://www.inexsda.cz))

Od roku 2003 vstupuje v ČR v platnost zákon o dobrovolnické službě (zákon 198/2002 Sb.). V něm jsou rozlišeny organizace vysílající dobrovolníky a organizace přijímající dobrovolníky. Vysílající organizace musejí mít akreditaci Ministerstva vnitra ČR. Vysílající organizace musejí uzavírat s dobrovolníky i s přijímající organizací písemné smlouvy. Zákon rovněž zakotvuje povinnost vysílající organizace dobrovolníka pojistit. (Matoušek a kol., 2003)

## **1. 2      Obecně o dobrovolnictví**

Hlavní znaky dobrovolné činnosti jsou, že je neplacená, vědomá a svobodně zvolená, v kterékoliv oblasti společenského života. Neplacená znamená neohodnocená finančně jako práce zaměstnanců. Neznamená to však, že by neměly být dobrovolníkovi nahrazeny náklady, které jsou spojeny s výkonem jeho dobrovolné činnosti (Frič a kol., 2001). Je však důležité nezapomenout, že právě forma a způsob ocenění a odměn ukazuje, jak si organizace dobrovolníků cení, protože neplacená neznamená práce bez odměny. Pro dobrovolníka je nejdůležitější odměnou poděkování.

Ochman a Jordan navrhuji ještě několik dalších způsobů, které mohou dobrovolníky motivovat: uspořádat slavnost dne dobrovolníků, přát k svátku a narozeninám (popř. Připravit pro dobrovolníky i dárky), předat odznak s logem organizace, uvádět jména dobrovolníků ve výročních zprávách, zvát je na neformální setkání týmu, pomoc v osobním rozvoji, sociální výhody podobné zaměstnancům (například obědy, ochranný oděv, slevy).

Všechny vyjmenované odměny není však možné v ČR uplatnit. Například organizace, která sama neposkytuje obědy, nemůže pro dobrovolníka objednat stravenky, jako určitou formu odměn (ty je možné objednávat pouze pro zaměstnance). Naopak velmi dobrou formou odměny jsou vzdělávací kurzy dobrovolníků, které mohou být užitečné nejen pro jejich dobrovolnou činnost. Na ty je možné získat peníze z programů podporujících vzdělávání dospělých, jako je například program Sokrates. (Šomrová, Klégrová, 2006)

Svobodně a dobrovolně zvolená aktivita a pomoc jsou tím, co činí z dobrovolníka nositele procesu změn ve společnosti. Jeho tvořivá energie je silou, která pomáhá hledat a otvírat zdroje a možnosti nových řešení. Tím se stávám mostem v procesu spolupráce mezi státem, komerčním sektorem a sektorem neziskových organizací. (Tošner, Sozanská, 2002)

Jelikož se zde máme bavit o dobrovolnictví jako takovém, je nezbytné, abychom si ujasnili několik konkrétních pojmů, které s fenoménem dobrovolnictví úzce souvisí. Čímž se dostáváme k následující kapitole s logickým názvem Terminologie.

### ***1. 2. 1 Terminologie dobrovolnictví***

Dobrovolnictví je svobodně zvolená činnost, konaná ve prospěch druhých bez nároku na odměnu. Dobrovolník dává část svého času, energie a schopností ve prospěch činnosti, která je časově i obsahově vymezena. Za tuto činnost nedostává finanční odměnu, ale často nedocenitelný dobrý pocit z pomoci ostatním, získává zkušenosti a nezřídka i přátelství.

Definice dobrovolnictví v České republice je stejně problematická jako v ostatních postkomunistických zemích, ve kterých bylo dobrovolnictví v posledních čtyřiceti letech devalvováno politikou totalitního režimu, který řadu společenských činností postavil na principu dobrovolného (ale při tom povinného) socialistického kolektivismu. Současná společnost, postižená kapitalistickým šustěním bankovek, zase

veřejnost učí, že je nerozumné vykonávat jakoukoliv činnost bez nároku na finanční odměnu. (www.dobrovolnik.cz)

Dobročinnost považujeme za jednu z **občanských ctností**, která v naší západní kultuře má – bez ohledu na to, zda jsme věřící či ne – své kořeny v křesťanské a ještě hlouběji v židovské morálce. Dobročinnost můžeme rozdělit na dvě formy, a to **dárcovství** a **dobrovolnictví**. Dárcovství je z běžného pohledu poměrně srozumitelný pojem, týkající se peněžitých či nepeněžitých darů určených přímo potřebným občanům nebo na veřejně prospěšné účely prostřednictvím sbírek, nadací a nadačních fondů. Pro dobrovolnou činnost probíhající obvykle v rámci komunity vytvořené v obci, okolo fary, sportovního klubu apod. používáme termín **dobrovolnictví vzájemně prospěšné**. Dobrovolnictví, na němž staví neziskové organizace a které organizují také dobrovolnická centra, označujeme jako **veřejně prospěšné dobrovolnictví**. **Dobrovolnická organizace** je potom ta, která se zabývá převážně organizací dobrovolné činnosti. Jsou to např. dobrovolnická centra v Praze, Brně, Plzni, Kroměříži, Českých Budějovicích, Ústí nad Labem a další organizace, jež organizují dobrovolnou službu, jako Česká národní agentura Mládež, INEX, VOLONTÉ a další. **Dobrovolné organizace** jsou např. Hnutí DUHA, YMCA či Skaut – Junák a Sokol, jejichž činnost je postavena na dobrovolnicích. Vymezení nejsou striktní, protože např. YMCA se při přípravě akcí chová jako agentura organizující činnost dobrovolníků a dobrovolnická centra využívají dobrovolníky i „pro sebe“ jako jiné dobrovolné organizace. (Tošner, Sozanská, 2002)

### **1. 2. 2 Kdo je to dobrovolník**

Dobrovolník je člověk, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, svoji energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti. (Tošner, Sozanská, 2002)

Dobrovolník je zcela normální člověk s vyvinutým citem pro potřeby okolí. Řadového občana vedou k dobrovolnictví v drtivé většině případů důvody morální -

potřeba pomoci druhému či lidstvu, ať již přímo nebo nepřímo. Často je to i zkušenost někoho z okolí s pomocí přijímanou v těžkém období. Dobrovolník je člověk, který si dostatečně věří v tom, že může sám změnit věci, se kterými není spokojen. Je to člověk, který se odhodlá udělat ten jednoduchý, ale důležitý krok k tomu, aby se sám zapojil do činnosti, která je třeba nedostatečně zajišťována státními institucemi. Někdo, kdo neváhá obětovat část svého volného času pro vyplnění prázdného času druhých (např. dětí či nemocných) anebo zajištění aktivity, kterou by jinak neměl kdo organizovat (např. vysázet pár stromů). Někdy se jedná o pár hodin týdně či měsíčně, najdou se ale i notoričtí dobrovolníci, kteří nakonec nemají čas hledat konzervativní zaměstnání. Tady ale, jako všude jinde, platí zásada trvale udržitelného života, protože vyčerpaný dobrovolník se brzy sám stává pacientem.([www.dobrovolnik.cz](http://www.dobrovolnik.cz))

### **1. 2. 3 Formy dobrovolnictví**

Dobrovolnictví má řadu forem a vyskytuje se na mnoha místech, kde si jich často ani nevšimneme, pomůžeme-li sousedovi s nákupem do schodů nebo neznámému člověku přejít silnici, uklidíme-li před domem a prospějeme tak širšímu okolí. Každý člověk má vrozenou schopnost darovat dobrovolně a nezištně svůj čas a práci, lišíme se pouze v tom, do jaké míry a v jaké formě jsme ochotni tak činit. ([www.dobrovolnik.cz](http://www.dobrovolnik.cz))

**Dobrovolná občanská výpomoc:** tato forma dobrovolné pomoci se vyznačuje znaky jako samozřejmost, spontánnost a nečekání odměny. Motivací k dobrovolnictví je předpoklad reciproční pomoci. Lidé se v této situaci necítí jako dobrovolníci a nechtějí by být tímto slovem označováni. Tato forma je tradiční součástí jakékoli společnosti již od prvopočátku její existence.

**Dobrovolnictví jako projev občanské angažovanosti:** Obvykle rozlišujeme dobrovolnou činnost vzájemně a veřejně prospěšnou. Toto rozlišení dodržujeme pouze z metodického hlediska, při konkrétní činnosti nelze vždy rozlišit hranice vzájemné a veřejné prospěšnosti. Na příklad u charitativních a sociálních církevních organizací není podstatné, zda příjemce pomoci je členem církevního společenství či nikoli. Obdobně i

vzájemně prospěšná sdružení vykazují činnosti, které jsou zároveň prospěšné pro širší veřejnost – členové tělovýchovné jednoty se starají o úpravu svého okolí, dětské organizace pomáhají potřebným lidem.

Přesto považujeme toto rozlišení za důležité, jednak z hlediska managementu dobrovolnictví a jednak z hlediska připravovaného nového občanského zákoníku, který by měl pojem veřejné prospěšnosti definovat s dopadem na systém veřejné podpory - grantů a dotací. Také zákon o dobrovolnické službě je zaměřen především na veřejně prospěšné dobrovolnictví.

**Dobrovolnictví vzájemně prospěšné:** Jedná se o dobrovolnou činnost, kterou členové sdružení, spolku či klubu vykonávají v zájmu realizace svých vlastních cílů. Po roce 1989 byly obnoveny spolky a sdružení, kterým se v krátké době podařilo znovuvytvořit organizace ve velké míře postavené na dobrovolné práci svých členů. Vedle toho vznikly tisíce nových organizací, které od počátku stavěly svoji činnost na lidském nadšení a dobrovolné práci. Patří sem i organizace, které se snaží pomáhat svým členům, kteří jsou nějakým způsobem ve společnosti znevýhodnění, ať jsou to senioři, Rómové nebo handicapovaní - jejich činnost zpočátku vzájemně prospěšná často přerůstá do veřejně prospěšných služeb. ([www.hest.cz](http://www.hest.cz))

**Dobrovolnictví veřejně prospěšné:** Dobrovolnictví veřejně prospěšné vychází z ochoty občanů angažovat se svobodně a podle svého přesvědčení, ať již pro druhé nebo pro určité změny ve společnosti. Oproti vzájemně prospěšnému dobrovolnictví je u tohoto typu dobrovolnictví na prvním místě potřeba být užitečný svému okolí. Klasickým příkladem jsou dobrovolní dárci krve či horská služba, ale i skauting a YMCA. Po roce 1989 se u nás stala platformou pro tento typ dobrovolnictví řada nevládních neziskových organizací, které se snaží získat pro svoji činnost dobrovolníky z řad veřejnosti, ať již se jedná o jednorázové akce nebo dlouhodobou dobrovolnou spolupráci.

**Dobrovolná služba:** Dobrovolná služba je obvykle dlouhodobý (až několikaměsíční) závazek věnovat se dobrovolné práci často mimo svoji zemi. V ČR se tento typ dobrovolnictví objevuje až po roce 1989, kdy k nám přijela řada dobrovolníků



především z USA a západoevropských zemí, jejichž činnost byla zaměřena převážně na výuku jazyků. Postupem času vznikají i české organizace, které se věnují vysílání dobrovolníků do zahraničí, ať již na skupinové "pracovní tábory" či na samostatné studijní a vzdělávací pobyty v humanitárních či ekologických organizacích. Různé organizace poskytují různé výhody, pojištění, kapesné, příspěvek na stravu a bydlení apod. Některé organizace pouze dobrovolníky vysílají, často však pracují recipročně. Organizací dobrovolné služby se v ČR věnují organizace jako např.: Mládež pro Evropu, United Nations Volunteers, Bohemia Corps, INEX, SCI - Service Civil International - průkopník dobrovolnictví.

**Dárcovství:** Dárcovství si již u naší veřejnosti našlo své místo. Pro stále více lidí je přirozené jednorázově přispívat na veřejně prospěšné účely či do sbírek pro obyvatele postižené přírodními katastrofami. Je to jednoduchá pasivní forma, jak jednorázově uspokojit své vlastní svědomí a zároveň vložit peníz na dobrý účel. Věnovat svůj čas a energii jako dobrovolník již vyžaduje větší odhodlání a nadšení. ([www.dobrovolnik.cz](http://www.dobrovolnik.cz))

#### **1. 2. 4 Charakteristické oblasti dobrovolnictví**

Nejčastěji se s dobrovolníky setkáte v nestátních neziskových organizacích – občanských sdruženích, účelových zařízeních církví a v obecně prospěšných společnostech. Jsou to základní organizační formy, jejichž prvotním cílem není zisk, ale poslání a cíl jejich činnosti. Ve výroční zprávě Fóra dárců (2000) se uvádí, že řada českých nadací a nadačních fondů pracuje na dobrovolném základě, tedy že na jejich poslání – správě a rozdělování finančních zdrojů – se podílejí dobrovolníci. (Tošner, Sozanská, 2002)

Mnohé spolky vzdělávací, muzejní, kulturní, turistické a další, jimž vděčíme za emancipaci českého živilu během minulého století, byly založeny na dobrovolné práci, členství, přispěvatelích. Být součástí některé z těchto aktivit bylo pokládáno za čest, jindy za vlasteneckou povinnost. ([www.dobrovolnik.cz](http://www.dobrovolnik.cz))

V následujícím přehledu bych vás chtěla seznámit s dobrovolnými činnostmi a službami. Ke konkretizaci uvádím příklady některých organizací.

**Ochránci životního prostředí** patří k nejlépe organizovaným organizacím s celostátní působností a propojením na mezinárodní síť. Zapojují se do řešení problémů také jako politický subjekt, např. V problematice jaderných elektráren, vedení dálnic krajinou či řešení čistoty měst. Mají širokou publicitu v masmédiích, protože dovedou na sebe i na vybrané problémy výrazně upozornit – jsou to např. Hnutí DUHA, Děti země, Tereza, Greenpeace, Pražské a Jihočeské matky, Český svaz ochránců přírody, Ekocentra, STUŽ – Společnost pro trvale udržitelný život.

**Humanitární organizace a organizace na ochranu lidských práv** vznikaly převážně po roce 1989 a v posledních letech se významně zviditelnily v souvislosti s tragickými událostmi na Balkáně, v Čechensku a dalších konfliktních oblastech světa. Kromě působení ve válečných oblastech se dobrovolníci z humanitárních organizací podílejí na akcích vnitrostátních, jako byla pomoc při záplavách na Moravě v roce 1997. Organizace jako ADRA či Člověk v tísni při ČT mají vysokou mezinárodní prestiž. Po vzoru mezinárodně působících organizací jsou v ČR nestátní neziskové organizace, které pomáhají jak individuálně, tak i znevýhodněným skupinám občanů při obraně jejich práv. Jsou to např. Český helsinský výbor, HOS – Hnutí za občanskou svobodu, rostoucí síť občanských poraden, Amnesty International či Bílý kruh bezpečí.

**Sociální a zdravotní oblast** je jednou z nejpočetněji zastoupených, a to nejen z hlediska využití dobrovolné práce, ale i z hlediska přebírání služeb, které byly dříve státem zajišťovány nedostatečně. Řada nestátních neziskových organizací se i v této oblasti stává postupně partnerem vlády a zastupitelských sborů České republiky a v posledních letech se podílí i na diskusích o změnách v sociální politice a zejména o charakteru poskytovaných sociálních služeb. K nejznámějším sociálním a zdravotním neziskovým organizacím patří Česká katolická charita a její síť služeb, obdobná zařízení diakonie, FOKUS, POV – Pražská organizace vozíčkářů, řada zařízení pro seniory, jako např. Sue Ryder Foundation, Život 90, Domov sv. Karla Boromejského, Svaz

důchodců, dále Naděje, Sdružení zdravotně postižených, Společnost DUHA, Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové a dlouhá řada dalších.

**Kulturní oblast** zahrnuje škálu neziskových organizací, v nichž se angažují tisíce dobrovolníků. Řada z nich se zaměřuje na ochranu a revitalizaci kulturních památek. Jejich působnost je obvykle regionální, daná místními podmínkami a potřebami. Nezřídka bývají spojeny přímo s konkrétní kulturní památkou – hradem, zámekem, divadlem, galerií či muzeem. Ze stovek existujících jmenujeme jako příklady Jazzovou sekci, Art Fórum a Symposium.

**Sportovní a vzdělávací činnost** – na rozdíl od zemí EU a USA, kde se dobrovolníci výrazně podílejí na vzdělávacím procesu, především u dětí základních škol a dětí se vzdělávacími a výchovnými problémy, v České republice se dobrovolnictví v těchto oblastech objevuje nejčastěji při mimoškolních volnočasových aktivitách. Zejména jde o tradici zájmových kroužků, tělovýchovných a turistických oddílů, které si po roce 1989 svobodně vydechly a nadále vyvíjejí a rozšiřují svoji činnost – jako např. skauti, sokolové i pionýři.

**Zahraniční dobrovolná služba.** V České republice se tento typ dobrovolnictví objevuje až po roce 1989, kdy k nám přijela řada dobrovolníků především z USA a ze západoevropských zemí. Jejich činnost byla převážně zaměřena na výuku jazyků. Postupem času vznikají i u nás organizace, které se věnují vysílání dobrovolníků do zahraničí, a tak se do dobrovolné služby zapojují i čeští občané. Organizací dobrovolné služby se v ČR věnuje např. Mládež pro Evropu s nově se rozvíjícím programem EVS – Evropská dobrovolná služba. (Tošner, Sozanská, 2002)

### ***1. 2. 5 Kdo se věnuje dobrovolné činnosti***

V zemích, kde má dobrovolnictví nepřerušenu tradici, najdeme mezi pomáhajícími všechny věkové i profesní skupiny. U nás je tomu jinak – podívejme se např. na údaje, které zpracovalo Dobrovolnické centrum v Ústí nad Labem (Beranová, 2001). Mezi zájemci o dobrovolnou činnost, kteří se tu v roce 2000 zaregistrovali,

jednoznačně převažují ženy – přihlásilo se 125 žen a 19 mužů. Jednoznačně převažovali studenti, kterých bylo 90. Z ostatních sociálních skupin to byli ve stejném množství běžně zaměstnaní lidé i nezaměstnaní (19), dále sedm důchodců a tři ženy na mateřské dovolené. Uvedená čísla potvrzují zkušenosti z ostatních regionů Čech a Moravy, kde jsou také dobrovolníky převážně mladé ženy – studentky, často z humanitně zaměřených fakult nebo vyšších středních škol.

Ze zahraničních údajů vyplývá, že kromě studentů se velká skupina dobrovolníků rekrutuje z řad žen, kterým již odrostly děti, a také z lidí, kteří jsou v penzi. V západních zemích je mezi dobrovolníky také citelně větší zastoupení mužů než v České republice. Ale i u nás se situace pomalu mění. V databázi HESTIA – Národního dobrovolnického centra bylo na počátku roku 2001 celkem 200 dobrovolníků a zdá se, že ve velkoměstě se skladba dobrovolníků už začíná měnit směrem k západním standardům. (Tošner, Sozanská, 2002)

### **1. 2. 6      *Jak je dobrovolnictví podpořeno v legislativě***

V ČR v podstatě třemi zákony:

- Zákonem o nadacích a nadačních fondech (227/1997 Sb.),

který definuje nadace jako účelové sdružení majetku určené k užití jinou právnickou nebo fyzickou osobou k dosažení obecně prospěšných cílů. Zákon popisuje účel činnosti, kontrolní mechanismy, stanovuje pevná pravidla pro vznik a zánik nadací, určuje orgány nadací, způsob použití majetku, omezuje vlastní podnikání nadací výčtem povolených činností, stanovuje pravidla účetnictví, audit, povinnost vydávat výroční zprávy atd.

Základním účelem nadací je vytvářet trvalé finanční zdroje, ošetřovat je, zmnožovat je a jejich výnosy přerozdělovat třetím, zákonem vymezeným subjektům, v otevřené soutěži formou grantů.

- Zákon o daních z příjmů (586/1992 Sb., § 20)

Dárce - právnická osoba může odečíst z hodnoty darů poskytnutých obcím a právnickým osobám se sídlem na území ČR nejvýše v úhrnu 2% ze základu daně, pokud hodnota daru činí nejméně 2000 Kč. U dárce - fyzické osoby může odečitatelný úhrn dosáhnout 10% ze základu daně, pokud úhrnná hodnota darů přesáhne 2% ze základu daně nebo činí alespoň 1000 Kč.

Po několika letech praktických zkušeností s výkonem těchto zákonů se shromáždily návrhy na jejich novelizaci. Zvláště o otevření širších možností daňových výhod se vedou již delší dobu diskuse. Nicméně praxe tradičních demokracií s rozvinutou filantropií prokázala, že rozšíření daňových úlev není samo o sobě dostatečným motivem pro aktivnější dárcovství. (Bergerová, 2000)

- Zákon o dobrovolnické službě (198/2002 Sb.)

Zákon pokoušející se legislativně spořádat a formálně uznat vysílání dobrovolníků třetím stranám.

### **1.3 Postoje české veřejnosti k dobrovolnictví**

Česká společnost prošla po roce 1989 obdobím hledání vlastní identity. Základním tématem se stala myšlenka občanské společnosti, založená na spolupráci a vzájemné solidaritě plnoprávných a svobodných občanů.

Po několika letech, kdy česká společnost prožila po dlouhé době zkušenost s liberálně tržním hospodářstvím v poněkud netradiční, více či méně ohrožující formě, s často až agresivním individualismem a omezenou orientací na konzumní, primitivní způsob života, ubíjející nejen tělo, ale zejména ducha, začal se projevovat zájem občanů o jiný životní styl na základě tradičních humanistických hodnot. Způsob seberealizace, založený na vpravdě lidských principech, umožňující i získávání, resp. potvrzování pocitu vlastní hodnoty. A tak byla v českých zemích „znovuobjevena“ přirozená lidská potřeba pomáhat bez nároku na jakoukoliv odměnu, nazývána ne zrovna libozvučným slovem DOBROVOLNICTVÍ.

V posledních letech se objevila řada článků, rozhlasových diskusí či televizních dokumentů na téma dobrovolnictví. Přesto je povědomí o dobrovolnictví, status dobrovolníků ve společnosti a zejména zapojení veřejnosti do dobrovolných aktivit na nízké úrovni, zejména pokud budeme naši republiku srovnávat s ostatními západoevropskými zeměmi. Na rozdíl od tradičních demokracií u nás zatím neexistuje široké vědomí, že je naprosto normální někomu zadarmo pomáhat.

Trochu zarážející jsou postoje české veřejnosti k dobrovolnictví. Zatím převážná většina občanů – zejména střední a starší generace zaujímá k dobrovolnictví buď odmítavý postoj („komunistické dobrovolně povinné brigády, manifestace“), nebo poněkud skeptický (nyní, při „narvaných“ supermarketech bude někdo myslet na ideály lidského bytí). S radostí zde mohu na základě více než roční činnosti v Regionálním dobrovolnickém centru konstatovat, že mladá generace (17 – 22 let) smýšlí jinak. Nebojím se použít termínu „lidsky opravdově“. (Němcová, 2009)

Převedeno do mluvy čísel vybraných z uvedeného Výzkumu dárcovství a dobrovolnictví (Frič a kol., 2001), vypadají postoje české veřejnosti takto:

„Pouze 22 % respondentů o sobě uvádí, že před rokem 1989 dobrovolně pracovali pro nějakou organizaci. Mimo jiné tento údaj podporuje tvrzení, že dobrovolná práce za socialismu byla vnímána spíše jako práce pro režim než pro dobrovolné organizace, které byly koneckonců od určité úrovně také zpolitizovány (v jejich vedení „seděly“ spolehlivé kádry komunistické strany). Rok 1989 znamená v rozsahu dobrovolnických aktivit výrazný propad. Po roce 1989 se totiž dobrovolnictví věnovalo nebo věnuje pouze 16 % obyvatel České republiky. Z těch, kteří se hlásí k dobrovolné práci za socialismu, pokračovala v dobrovolnictví po roce 1989 jen necelá polovina. Novými dobrovolníky se po roce 1989 stalo jen 6 % populace. Celkově se v roce 1999 dobrovolné práci věnovalo jen 8 % obyvatel ČR.

Průměrně jeden dobrovolník v roce 1999 odpracoval 341 hodin pro nějakou neziskovou organizaci. Nejvíce hodin odpracovali dobrovolníci pro organizace působící v oblasti sociálních služeb, kde 37 % z nich pracovalo v průměru 189 hodin. Oblastí, ve které působí druhý nejvyšší podíl dobrovolníků, je sport a rekreace. Zde v minulém roce

pracovalo 17 % dobrovolníků v průměru 190 hodin. V oblasti zdraví se zapojovalo 15%, v průměru pracovali 199 hodin. Nejvyšší průměr dobrovolně odpracovaných hodin dosáhli dobrovolníci v oblasti ekologie – 349 hodin.

Zajímavé jsou výsledky zjišťující změny postojů u lidí, kteří se věnují dobrovolné činnosti:

„Kromě rozšíření a prohloubení kvalifikačních předpokladů přináší dobrovolná práce v neziskových organizacích i jiné druhy satisfakce. Téměř všichni (95%) dobrovolníci uvádějí, že dobrovolná práce jim přinesla pocity smysluplné práce pro dosažení jasného cíle. Podle názoru většiny dobrovolníků jim dobrovolnictví posiluje sebevědomí (77 %) a umožňuje jim udržovat se v kondici a neztratit pracovní návyky (63 %). Nejmenší míru satisfakce zatím přináší vykonávání dobrovolné práce v sociální oblasti. Jen menšina (45 %) dobrovolníků se domnívá, že svou dobrovolnou prací získali také společenské uznání a prestiž.

V postojích obyvatel ČR k dobrovolnictví jsou ještě stále zřetelně vidět stopy, které po sobě zanechal státní paternalismus a ideologizace dobročinnosti socialistického režimu. Většina obyvatel se domnívá, že dobrovolnictví je jakousi chatrnou náhražkou za selhávající státní intervencionismus anebo za neschopnou veřejnou správu. Servisní role neziskových organizací a jejich dobrovolných pracovníků zde není vnímána jako nezastupitelný segment života společnosti. Postoje obyvatel ČR k dobrovolnictví a jeho možnostem jsou tedy značně skeptické. S pozitivnějším postojem obyvatel ČR k dobrovolnictví se můžeme setkat tam, kde souvisí s politickou sférou života společnosti (což samozřejmě souvisí s aktuální vysokou nedůvěrou k politickým stranám). V této sféře je dobrovolnictví vnímáno jako kanál, kterým mohou obyvatelé vstupovat do politiky a svými aktivitami, „šlapat na paty“ profesionálním (nedůvěryhodným) politikům.

Dalším pozitivním zjištěním je, že z morálního hlediska představuje dobrovolnictví v očích většiny respondentů přece jen jistý druh ctnosti, o kterou nakonec v období životní zralosti musí projevit zájem každý“ . (Tošner, Sozanská, 2002)

## 1.4 Bariéry rozvoje dobrovolnictví

Dosud je dobrovolnictví naší společností vnímáno jako něco vyjimečného. Jak jsou vnímány možnosti dobrovolnictví v organizacích, např. v domovech pro seniory, tomu se ve svém průzkumu věnovala D. Niklová (2001)...

Do DD dnes přicházejí senioři, kteří potřebují větší pomoc personálu. Kolektivní ústavní péče ale i při sebelepší organizaci práce a kvalitě péče nemůže všechny potřeby staršího člověka uspokojit. Pomoc vyškolených dobrovolníků může být pro ústav a jeho klienty velmi přínosná. Velké možnosti jejich pomoci vidí autorka při nástupu seniora do domova důchodců, v době zvládání náročného procesu adaptace seniora na ústavní péči a uspokojování určitých potřeb jako je například potřeba komunikovat, mít přátelský vztah k někomu, pro koho jsem důležitý, potřeba autonomie a seberealizace.

Výzkum v deseti DD ukázal, že využívání dobrovolné činnosti není příliš rozšířené, s dobrovolníky spolupracuje jen polovina pražských DD. Zájem o dobrovolnickou činnost v domovech důchodců je velmi rozdílný. Za hlavní bariéru většího rozvoje dobrovolné činnosti v pražských DD je, že žádný domov důchodců není při vyhledávání a získávání dobrovolníků aktivní. Tento nedostatek si pracovníci některých domovů uvědomují a plánují zlepšení např. zavedením role koordinátora dobrovolníků.

Další bariéry rozvoje dobrovolnictví jsou:

- nedostatečné řízení činnosti dobrovolníků,
- nezájem DD o dobrovolníky,
- obavy z rizika úrazu,
- zneužití klienta,
- nedůvěra v čestné motivy dobrovolníka,
- pracovní vytíženost současných pracovníků,
- nedostatek informací,



- názor, že u nás nejsou zájemci o dobrovolnictví.

Zlepšení by mohlo přinést informování laiků i profesionálů o úspěšném využívání činnosti dobrovolníků v jiných organizacích, vzdělávání a supervize koordinátorů dobrovolníků, postupné zvyšování prestiže dobrovolnictví prostřednictvím masmédií a škol. Na těchto úkolech pracuje již několik dobrovolnických center v ČR. ([www.hest.cz](http://www.hest.cz))

Se zdrženlivými až negativními postoji k organizovanému dobrovolnictví se setkáváme i v některých neziskových organizacích vzniklých po roce 1989. Jsou to nejčastěji ty, které vznikly z potřeby několika zapálených jedinců např. zlepšit životní prostředí, ulehčit život postiženým lidem či obnovit činnost dětské zájmové organizace. Je zde stále cítit hrdost na vlastní svobodné a nikým nenařizené rozhodnutí, ale zároveň také obava ze struktury a profesionalizace organizace, protože zakladatelé takové „neziskovky“ obvykle z pevně strukturované a konzervativní organizace po roce 1989 znechuceně odešli.

Postupně však přibývá neziskových organizací, které jsou otevřené, tvořivé a vstřícné ke svým klientům a zároveň profesionálně řízené.

Dobrovolnictví může být pro organizaci výzva k ověření si smysluplnosti jejího počínání. Dobrovolníci zde mohou být nositeli nejen pomoci, ale také lidskosti a tvořivosti.

#### ***1. 4. 1 Co dobrovolníky podporuje a co dobrovolníky brzdí***

Z různých průzkumů u nás i v zahraničí můžeme vytvořit seznam názorů dobrovolníků na to, co je podporuje, a co naopak brzdí jejich ochotu nabídnout svůj čas a schopnosti.

##### *Co dobrovolníky podporuje*

- Mají pocit, že jsou oceňováni.
- Uvědomují si, že jejich přítomnost něco znamená.
- Mají naděje na změnu, postup ve své činnosti.

- Dostává se jim uznání na veřejnosti i soukromě.
- Mají pocit, že dokážou zvládnout předkládané úkoly.
- Mají pocit sounáležitosti a týmové práce spolupracovníků.
- Podílejí se na řešení problémů, na rozhodování i na stanovování cílů organizace.
- Uvědomují si, že v důsledku jejich činnosti se děje něco podstatného.
- Jejich osobní potřeby jsou uspokojovány.

#### *Co dobrovolníky brzdí*

- Zjistí velký rozdíl mezi jejich očekáváním a skutečnou činností.
- Mají pocit, že jejich pomoc je k ničemu.
- Nedostanou žádnou zpětnou vazbu, ani pochvalu či ocenění.
- Úkoly jsou příliš rutinní, žádná rozmanitost.
- Cítí nedostatečnou podporu spolupracovníků.
- Úkol či tým nepřináší téměř žádnou prestiž.
- Činnost jim nedává možnost osobního růstu.
- Mají příliš malé možnosti projevit iniciativu či tvořivost.
- Cítí napětí mezi spolupracovníky.

Bariéry dobrovolnictví nezmizí samy o sobě, dědictví minulosti, zpřetrhané vazby mezi lidmi se neobnoví ze dne na den. Věříme, že dobrovolnictví přispívá k rehabilitaci občanských ctností, mezi kterými ochota pomáhat hraje nemalou roli. (Tošner, Sozanská, 2002)

## **1.5 Motivy a motivace**

Lidské chování je vědomě či nevědomě zaměřeno na dosažení určitého cíle, a jako takové se vyznačuje určitou intenzitou a trváním v čase (pokud není dosaženo

původního nebo náhradního cíle). V psychologii se tyto procesy, které determinují zaměření, sílu a trvání chování, označují jako **motivace**: jednoduchým příkladem je hlad, který má původ ve fyziologických změnách organismu (poklesu hladiny glukózy v krvi a v dalších přidružených stavech) a vyvolává stav nedostatku, označovaný jako potřeba ( v tomto případě potřeba potravy).

Naproti tomu pojem **motiv** vyjadřuje obsah uspokojení, které vede k redukci původního motivačního stavu, potřeby. Vlastní psychologickou příčinou chování jsou tedy motivy. (Nakonečný, 1999)

S. L. Rubinštejn (1967, s. 597) konstatuje: „Motivy lidské činnosti jsou neobyčejně různorodé, neboť vyplývají z různých potřeb a zájmů, které se u člověka formují ve společenském životě.“ V souvislosti se „zaměřením osobnosti“ pak rozlišuje tři formy motivů: potřeby, zájmy a ideály.

Proto se psychologové snažili najít za množstvím identifikovaných konkrétních motivů nějaký **obecný princip motivace** a zdá se, že je jím: 1. maximalizace příjemného a minimalizace nepříjemného a 2. udržování a restaurace psychické rovnováhy. (Nakonečný, 1999)

Po tomto stručném úvodu do problematiky motivace nás nyní zajímá pojem **sociální motivace**. Tématu sociální motivace se věnoval M. Argyle (1967), který se zamýšlel nad otázkou, proč lidé vyhledávají sociální vztahy a různé cíle v sociálních situacích. Na druhou otázku odpovídá, že „lidé hledají v sociálních situacích více specifitějších cílů: přátelství, vedení, moc, obdiv, pomoc v činnosti“.

Za tyto cíle, neboli **zdroje motivace interpersonálního chování** pokládá:

- Nesociální popudy, které mohou produkovat sociální interakci, jako je např. již zmíněná potřeba jídla, peněz, nebo různé druhy spolupráce a konkurenčního chování.
- Závislost – uzání, interakce, pomoc, ochrana a vedení, nejvíce od lidí v pozici síly a autority.
- Dominance – být přijat jinými lidmi a skupinami jako vedoucí.

- Sex – fyzická blízkost a tělesný kontakt, s tím spojené pohledy, přátelská vřelost a intimní vztahy.
- Agrese – ubližovat jiným lidem fyzicky nebo verbálně.
- Sebeocení („self-esteem“) a ego-identita – poskytovat druhým lidem souhlasné odpovědi a přejímat od nich představu o sobě („self-image“), jako dosahování potvrzení sebepojetí či sebehodnocení.

Ve své pozdější knize se M. Argyle (1969) k této problematice vrací již z jiného hlediska a popisuje existenci „kulturních popudů“: „motivační vzrušení může vyvstat také na základě abstraktních cílů“, jako jsou např. náboženské a politické ideje.

### **1. 5. 1                      *Motivy dobrovolné činnosti***

Z průzkumu Dobrovolnictví jako motivace k celoživotnímu učení Kateřiny Životské (2008) vyplývají tyto motivy.

<b>Motivy respondentů pro dobrovolnickou činnost</b>	<b>Počet voleb</b>
Nevěděla jsem co s volným časem	1
Chtěl/a jsem pracovat s lidmi	12
Chtěl/a jsem pomáhat nemocným a trpícím	12
Bylo mi (někomu v rodině) pomoženo a chtěl/a jsem to vrátit	3
Z náboženských důvodů	5
Školní praxe	

#### **Více ze slovních vyjádření respondentů:**

*„Mám ráda kolektiv a ráda se dozvídám nové věci, zvláště od dětí – jejich bezprostřednost.“*

*„Protože mám ráda děti, a mám velkou radost, když jim můžu pomoci tím, že jim vyplním volný čas v nemocnici a můžou myslet na něco jiného než na bolesti.“*

*„Zaujala mne tato činnost v rámci mého studia (= sociální pedagogika a volný čas).“*

*„Jako cukrovkář jsem se tím donutila opustit domov a vyjít do ulic. Možná jsem chtěla pochopit smysl života, když v dnešní době každý lpi jen na korunách a shromažďování majetku. Nemám takové ambice a děti jsem podělila. Nyní jak vidím bych chtěla jen důstojně dožít svůj život.“*

*„Být užitečný druhým lidem a porozumět jim a tím i sobě.“*

*„Nebyl jsem se svou prababičkou, když umírala, tak se tak „revanžuju“.“*

Jelínková z DLBSH v Rajhradě k tomu dodává:

*„...ani ty důvody, které sem ty dobrovolníky přivedou, my je nikdy nejsme s to odhalit.*

*Je to na nich, jestli nám je řeknou nebo mají je skryté v sobě. A myslím si, že ani na nich tak moc nezáleží. Ale co by mělo určitě převažovat, tak jsou pořád ty zájmy toho pacienta. Ať už mě sem přivedlo cokoli, chci si vyřešit nějaký svůj osobní problém, komplex nebo já nevím co jiného – mám výčitku, že jsem se třeba nestarala o babičku, tak v prvé řadě je tam ten pacient... A to by mělo být tou doménou.“*

Motivy dobrovolníků nemusí vždy být jednoznačně prospěšné pro ostatní. Nevhodné, někdy až nebezpečné motivy pro dobrovolnou práci zde uvádím podle Vitoušové (1998):

„Každý, kdo zodpovídá za práci s dobrovolníky, by měl být informován o existenci motivů, které jsou zejména pro nezištnou službu jiným lidem nebezpečné. Zvýšenou opatrnost by každá nezisková organizace měla projevit vůči následujícím devíti motivům uchazeče o dobrovolnou práci:

1. Soucit vedoucí k degradaci klienta.
2. Nepřiměřená a zbytečná zvědavost.
3. Služba pramenící z pocitu povinnosti.

4. Skutkaření, snaha něco si zasloužit.
5. Touha obětovat se, osobní neštěstí, se kterým si uchazeč neví rady, a proto chce ve službě hledat vlastní duševní rovnováhu.
6. Osamělost a z ní pramenící touha po přátelství.
7. Pocit vlastní důležitosti, nenahraditelnosti.
8. Nedostatek sebeúcty a sním spojená touha potkat ještě ubožejší lidi.
9. Panovačnost, touha ovládat jiné a uplatnit svůj vliv.

Ve všech těchto případech deklarovaná snaha pomoci zakrývá skutečnou touhu po moci nad někým jiným, po uznání apod.“

### **1. 5. 2 Druhy motivace**

V letech 1999 – 2000 proběhl v České republice výzkum dárcovství a dobrovolnictví realizovaný Nadací rozvoje občanské společnosti (NROS), Agenturou neziskového sektoru (AGNES) a Agenturou STEM ve spolupráci s nadací VIA a občanským sdružením HESTIA (Frič a kol., 2001):

„Pomocí statistické analýzy byly vytypovány tři základní deklarované motivace k dobrovolnictví – konvenční, reciproční a nerozvinutá. Jde o motivace, které se navzájem prolínají, ale u konkrétních jednotlivců některá z nich nabývá dominantní vliv.

**Konvenční či normativní motivace.** Motivace k dobrovolnictví má konvenční charakter, když se její nositel stal dobrovolníkem proto, že ho k tomu vedly morální normy buď svého nejbližšího okolí, anebo obecná neformální pravidla chování v dané společnosti. Konvenční či normativní motivaci se častěji vyznačují starší lidé nad 60 let a věřící.

**Reciproční motivace.** Recipročně motivovaní dobrovolníci chápou svoji práci jako organické spojení dobra pro jiné a vlastního prospěchu. Typický je pro ně zájem o získávání nových zkušeností, navazování nových vztahů a snaha uplatnit svoje

schopnosti a udržovat se prostřednictvím dobrovolné práce v kondici. Tato pragmatická motivace má dominantní vliv na rozhodování 37 % českých dobrovolníků a je patrná hlavně u mladých lidí do 30 let s jednoznačně ateistickým světonázorem.

**Nerozvinutá motivace.** Jde o motivaci, která se omezuje na soubor prvků vytvářejících základní prostor pro rozhodování dobrovolníků. Jde o prvky, jako je důvěra v organizaci, pro niž by měli pracovat, přesvědčení o smysluplnosti dobrovolné práce v konkrétním případě a pocit, že se prostřednictvím dobrovolnictví mohou podílet na šíření dobré myšlenky. Tyto tři motivační pilíře mají pro nositele nerozvinuté motivace postačující vliv k tomu, aby se rozhodli dobrovolně pracovat. Významně častěji se vyskytuje u vysokoškoláků a osob přínáležejících ke střední a starší generaci (od 40 do 60 let).“

Když porovnáme uvedené typy motivace s typologií dobrovolnictví, mohli bychom říci, že konvenční motivace má nejbližší k občanské výpomoci v rodině, příbuzenstvu a nejbližší přirozené komunitě, reciproční motivace potom k dobrovolnictví vzájemně prospěšnému. Nerozvinutá motivace, pokud ji můžeme vidět jako altruistickou, má nejbližší k dobrovolnictví veřejně prospěšnému. (Tošner, Sozanská, 2002)

## 1. 6      **Prosociální chování**

Prosociální chování („chování poskytující pomoc“ - „helping behavior“) je dalším konceptem z oblasti sociální motivace, který je též označován termínem altruismus.

Výrazným znakem dětské mentality ještě v období předškolního věku je egocentrismus, jehož přirozenou složkou je egoismus. Teprve mezi 4. - 5. rokem věku je dítě ochotno vzdát se něčeho příjemného ve prospěch jiné osoby, kterou má rádo nebo kterou lituje. Láska a lítost umožňují dítěti přechod od egoismu k altruismu, od sebelásky k nezištné lásce k bližnímu. (Nakonečný, 1997)

### *1. 6. 1      Co je to altruismus*

Určité chování můžeme označit jako altruistické tehdy, když je prospěšné druhým, ale ne jedinci, který je provádí. Jinými slovy, altruista je ten, kdo pomáhá druhým, a nic za to nedostává zpátky. (Hayes, 2003)

S názorem, že člověk se má starat v první řadě o sebe, že obětování pro druhé může být špatná věc, že je dobré umět stát si za svým požadavkem, mnoho lidí (a zejména pomáhajících) nechce souhlasit. Vidí v tomto přesvědčení charakteristický neduh dnešní doby – individualismus, sobectví, „tržní orientaci“, která rozhodně nepatří do pomáhajících profesí. Dost na tom, že na principu vlastního prospěchu je postavena celá ekonomika. Mnozí spojují své stanovisko s náboženskou vírou, jiní je opírají o svůj dům, svoji rodinu, svoji auto, svoji dovolenou, svůj výdělek, a o utrpení ostatních se – zdá se – vůbec nezajímají. Jde snad o to, aby pomáhající byl vždy chladný a racionální? Stvořila snad moderní doba vedle „cool (chladného) sexu“ i „cool“ pomáhání? Kde je tu místo pro lásku k bližnímu? (Kopřiva, 2006)

Altruismus může, ale nemusí mít nutně znak pohotovosti zřící se vlastního dobra ve prospěch jiné osoby nebo celé skupiny osob atd. Nemusí také nutně souviset s



obětí (např. altruisticky motivované finanční příspěvky znamenají sice jistou finanční „obět“, ale nikoli ve smyslu sebeobětování se). Altruistické činy existují a vzniká otázka, čím jsou motivovány, když povaha člověka je v podstatě egoistická. (Nakonečný, 1999)

#### *Altruismus jako příbuzenský výběr*

Sociobiologové tvrdí, že jde o podporování příbuzenských genů, které může vyústit až k sebeobětování, ale to by potom platilo jen pro vztah k příbuzným – čím více jsou si lidé blízcí, tím více mají společných genů, a proto nejobětavější vztah se objevuje mezi rodiči a dětmi – ale altruismus se projevuje i vůči osobám cizím, dokonce anonymním.

Biolog W. D. Hamilton (1964) poukazuje na „altruismus“ včelích dělnic, které sbírají nektar, brání úl a jsou neplodné, jejich geny pomáhají rozmnožování genů včelí královny, protože jsou jejími dcerami.

J. Reykowski (1979) rozlišuje ego-centrické a alo-centrické motivace a poukazuje na to, že „kategorie ‚vlastní dobro‘ může být ‚rozsáhlá‘, zahrnujíc nejen vlastní fyzický organismus, ale také jiné osoby, a to v tím větším stupni, čím jsou fyzicky bližší, více podobné (z různých hledisek), obecněji řečeno, ve stupni závislejícím na psychologické distanci... člověk se může starat o dobro svých sousedů (osobně mu neznámých), o osudy lidí téže národnosti, náležejících téže třídě či zastávajících tutéž ideologii“.

#### **1. 6. 2 Normy determinující prosociální chování**

H. Heckhausen (1989, s. 279) přijímá definici altruismu, kterou padali J. R. Macaulay a L. Berkowitz (1970): je to „chování uskutečňované k prospěchu druhého bez anticipace odměn z externích zdrojů“. Už tato definice napovídá, že tu jistě pracují vnitřní odměny, které, jak víme, mají povahu tzv. vyšších citů, tj. v podstatě

emociogenních norem. Otázkou ale pořád zůstává, jak se mohou tyto normy (etické, sociální, estetické a další) stávat emociogenními motivy činnosti.

Co nutí člověka k tomu, aby dával peníze na dobročinné účely, pomáhal jiným, třeba i neznámým lidem v nouzi a v nebezpečí, někdy i s nasazením vlastního života, aby, často se ztrátou osobního pohodlí a s podstoupením různých rizik bojoval za prosazení náboženských, politických a jiných idejí atd. Pro mnohé je nepochybně boj za nadosobní dobro jen pouhou deklarací a druhem společenského exhibicionismu, ale jsou, jak jsme již uvedli, i tací, kteří se angažují v tomto smyslu bytostně a obětavě, kteří jsou pravdivě dobrosrdeční, zásadoví, spravedliví, čestní atd. (Nakonečný, 1997)

Sociální normy jsou kulturně podmíněné, protože tvoří součást sociálního systému společnosti. Po většinu historie žili lidé v relativně malých skupinách. Tato podmínka zpřístupnila možnost vývoje sociální výměny na skupinové úrovni, kromě úrovně interpersonální. Altruismus založený na základě zevšeobecněné výměny může být prospěšný obzvláště v situacích spolupráce s vysoce nejistými odměnami, v nichž jsou zúčastnění více než dva jedinci (např. lov vysoké zvěře, obrana skupiny). Vývoj zevšeobecněné sociální výměny by nebyl možný bez podpory sociálních norem, které regulují kooperativní výměny mezi jedincem a skupinou. Proto možná sociální normy fungovaly v lidské společnosti jako způsob podpory spolupráce a zabránění parazitování ve velkých skupinách. (Zášková, Mlčák, 2007)

Sociální normy představují regulátory, které určují, jaký způsob chování je v dané situaci správný. Determinují to, jakou určitou aktivitu je třeba vykonat, jaké varianty chování jsou přípustné a které jsou nepřípustné a v jakých podmínkách je možné udělat to nebo ono. Interiorizovaná norma se implementuje do přesvědčení, morálních principů a vstupuje do procesu rozhodování o způsobu chování. Regulační role zvnitřněné normy se vyznačuje těmito projevy (Výrost, Slaměník, 1997, 1998):

- pocitem povinnosti chovat se v daných situacích očekávaným způsobem,
- připraveností chovat se předepsaným způsobem i při nepřítomnosti vnější kontroly,
- prožíváním pýchy, „splněného závazku“ následně po výkonu určeném normou,

- pocity viny při přestoupení, nedodržení normy nebo deformováním obrazu stavu věci tak, aby bylo možné si podržet přesvědčení, že norma překročena nebyla (popření odpovědnosti),
- neklid, hněv v případě, že druhý člověk poruší normy, a to i v situaci, kdy se provedený čin netýká zájmů individua,
- tendence navracet věci do původního stavu, narušeného nerespektováním norem druhými.

Působení všech těchto jevů nám předkládá skutečnost, že normy byly zvnitřněny a staly se autonomním mechanismem, který řídí chování.

Mezi normy obecně závazné patří ty, které zakazují činnosti směřující k poškození druhých lidí a naopak přikazují činnosti směřující k prospěchu a ochraně zájmů druhého jeho rozvoje a obrany. Patří k nim: a) norma sociální vzájemnosti,

b) norma sociální odpovědnosti.

Sociální normy determinují prosociální chování poté, co byly zvnitřněny jako osobní individuální normy. Součástí osobních norem tvoří osobní hodnoty, které pramení z dané kultury, respektive z kulturních hodnot. S. H. Schwartz a J. A. Howard (1981) vycházejí z předpokladu, že zpozorováním nouzové situace se spustí postupný proces, který lze rozčlenit do několika fází (srov. Latané, Darley, 1968): obrácení pozornosti – prosociální motivace – anticipační zhodnocení důsledků – obranné procesy – pomáhající jednání. (Zášková, Mlčák, 2007)

### **1. 6. 3    *Prosociální chování a nouzová pomoc***

Podnětem pro výzkum prosociálního chování, resp. jeho aspektu poskytování pomoci osobám v nouzi byla událost, která se odehrála v březnové noci r. 1964 před nádražím v newyorském Bronxu: byla zde zavražděna žena, která se půl hodiny bránila útokům vraha, křičela a její zoufalý boj o život byl pozorován 38 lidmi, ale nikdo jí nepřišel na pomoc.

Situace potřeby naléhavé pomoci byla pak laboratorně modelována v řadě výzkumů s tzv. „naivními pokusnými osobami“, které vlastně nevědí, o co ve výzkumu jde. A výsledky byly v podstatě stejně otřesné, neboť pohotovost k pomoci za přítomnosti více lidí je velmi slabá. Vysvětluje se to přenášením odpovědnosti na druhé přihlízející. (Nakonečný, 1997)

Pomoc přenášející chování lze definovat jako chování, „jehož základem je intence osvobodit někoho z nouze, zmírnění nouze nebo podobně“ (H. F. Lück, 1987). Vysvětlení tohoto druhu chování jsou různá, např. pomocí rysů osobnosti, jako je „mateřkost“, nebo konceptem „altruistická osobnost“ apod. Na vliv psychické rovnováhy poukazují zjištění, že lidé, kteří způsobili škodu, a mají tedy pocit viny, mají větší pohotovost k poskytnutí pomoci (např. darovat krev) než osoby bez pocitů viny, které tvořily kontrolní skupinu (podle H. F. Lütze).

E. A. Witte (1989) převzal **třídění pomoc přinášejícího chování** a zdůrazňuje jeho vztah k osobní morálce, vytvořil následující charakteristiku jednotlivých typů tohoto chování:

- Plánovaná formální pomoc (např. návštěvy nemocného) je určována řídicími principy morálky, což předpokládá rozpoznání nouzové situace.
- Spontánní neformální pomoc (např. upozornit někoho, že má špatnou informaci) spočívá na efektivní empatii a předpokládá spoluúčast a soucit.
- Pomoc v nouzové situaci (např. osobě postižené srdečním záchvatem) je nařízena „sociální humanismem“, která je opět určována konativními aspekty (schopnost pomoci) a aspekty kognitivními (rozpoznání nouze).
- Pomoc v každodenní situaci (vhození nalezeného dopisu do schránky): uplatňuje se zde osobnost, resp. Smysl pro sociální odpovědnost subjektu a empatie.
- Nepřímá pomoc (dar pro dobročinnou organizaci) je řízena osobní morálkou za předpokladu sociální odpovědnosti a rozpoznání nouzové situace.
- Přímá pomoc (vlození se do ukončení sporu mezi dvěma skupinami) se vyznačuje smyslem pro sociální humanismus, soucitem a schopností pomoci.
- Osobní pomoc (pomoc příteli) je vyvolávána soucitem a vyznačuje se empatií.

- Anonymní pomoc (darování krve) je určována morálními principy a předpokládá rozpoznání nouzové situace a sociální odpovědnost.

V přehledu je uvedena řada termínů, které lze označit jako **činitele chování směřujícího k poskytnutí pomoci**, vedle schopnosti tuto pomoc poskytnout (např. umět ošetřit nějaké zranění, umět vůbec rozpoznat některé druhy nouzové situace).

Podrobně se situačními faktory pohotovosti k pomoci zabývali B. Latané a J. M. Darley (1970), kteří zjistili, že pomoc poskytující osoba reaguje pohotověji, pokud zná důvody své pomoci (proč má poskytnout drobnou peněžní výpomoc – pouhá prosba o pomoc je jen málokdy vyslyšena, žebráci tyto vážné důvody často předstírají tím, že se staví do pózy bědných lidí, mrzáků apod.)

Krizová intervence v pojetí B. Latané a J. M. Darley (1968) zahrnuje následující podmínky nebo etapy poskytování pomoci, kterými jsou: viditelnost a srozumitelnost situace – převzetí odpovědnosti za poskytnutí pomoci – rozhodnutí jak pomoci – samotná pomoc. Model pomoci v nouzi později rozpracoval světoznámý psycholog Shalom H. Schwartz se svými spolupracovníky (Schwartz, 1977, Schwartz, Howard, 1981). Zahrnul sem poznatky o ovlivňování individuálního rozhodování sociálními normami.

Pozitivní sebehodnocení vlastní kompetence v naléhavé situaci není totožné s rozhodnutím skutečně pomoc poskytnout. Nejvýznamnějším faktorem vzbuzení prosociální motivace tvoří osobní normy (*personal norms*) spjaté s morálními závazky a s osobní zodpovědností (*responsibility*). Čím je vnímaná morální povinnost větší, tím je větší i pocit odpovědnosti za trpící osobu. Právě osobní odpovědnost představuje klíč k vyvolání prosociální motivace. Pozdější empirická data podporují uvedený předpoklad. (Zášková, Mlčák, 2007)

Metaanalytické vyhodnocení na základě 56 experimentálních srovnání prokázalo, že redukce připravenosti k pomoci v početnější skupině představuje stabilní jev. Do určité míry zde platí nepřímá úměra – zvyšující se počet účastníků nehody snižuje připravenost pomáhat. Ze 774 jednotlivě testovaných osob zasáhlo 75 % z nich,

zatímco v přítomnosti dalších pasivních lidí pomáhalo jen 53 % z 1279 testovaných osob. To znamená, že oběť může spíše očekávat pomoc, když její situaci zpozoruje jediný svědek. Jev rozložení odpovědnosti (*diffusion of responsibility*) způsobuje pocit menší odpovědnosti u jednotlivých svědků, působí jako brzda prosociálního chování v nouzových situacích. (Bierhoff, Klein, Kramp, 1991)

### *Obranné mechanismy*

Jestliže předběžné zhodnocení kladů a záporů pomoci přineslo jednoznačné výsledky – hovoří buď převážně pro, nebo proti zásahu – bude osoba jednat konzistentním způsobem. Co se ale stane, když hodnocení možností nepřinese jednoznačný výsledek? Tyto situace vyvolávají obranné mechanismy, které celkově přispívají k oslabení pocitu odpovědnosti a následně ke snížení pravděpodobnosti intervence. V obranných mechanismech sehrává hlavní roli popření, které se vztahuje jak k samotné situaci, tak k jejímu pozorovateli.

- Popření nouzové situace. Není-li nouzová situace jednoznačná, může vést její další hodnocení k revizi situace oběti (např. „Není to tak špatné, jak jsem si zpočátku myslel.“).
- Popření efektivních možností jednání. Když je výkon pomoci náročný, nebezpečný nebo těžký může pozorovatel revidovat svůj úsudek o možných způsobech pomoci (např. „Tady se nedá nic dělat.“).
- Popření osobní kompetence. Pozorovatel může pochybovat, zda jeho znalosti pomoci jsou dostačující (např. „Já to jednoduše neumím.“). Potom by se osoba mohla místo přímé pomoci pokoušet hledat nepřímou pomoc (např. vyrozumět záchranku) nebo úplně odejít z místa činu.
- Popření osobní odpovědnosti. Obranné mechanismy mohou být nasměrovány také přímo na pocit osobní odpovědnosti, např. v situaci mnoha dalších přihlížejících, kteří rovněž pomoc neposkytnou (difúze odpovědnosti). (Bierhoff, 1998, 2002)

V souvislosti s efektivní pomocí se vynořuje otázka: „Kdo nese vinu za nouzovou situaci?“ Jde o to, zda se zodpovědnost za nouzovou situaci připisuje osobě nebo jiným vlivům (je-li např. HIV/AIDS způsobena transfuzí krve, je osoba zproštěna odpovědnosti za nemoc). Lidé více inklinují pomoci, jestliže důvody nouzové situace kladou mimo příjemce, tj. Nepovažují oběť zodpovědnou za svůj osud (Bierhoff, 1998).

#### **1. 6. 4    *Prosociální chování a pomáhající profese***

Přirozenou součástí každé sociální struktury byla a je určitá forma prosociální činnosti. Prehistorickou podobu pomáhajících profesí bychom mohli hledat u šamanů, věštců nebo kněží, kteří díky svým znalostem a také magickým rituálům léčili nemocné, vykládali význam nesrozumitelných událostí či jednali v zájmu zachování daného společenství (Kargulowa, 1996).

U pomáhajících profesí představuje klíčovou činnost pomoc potřebným. Kategorie pomáhajícího chování je vnitřně rozčleněná a lze proto vymezit několik forem pomoci. Bierhoff (2002) v kontextu pozitivních forem chování uvádí tuto trojici: pomáhání, prosociální chování, altruismus. Pojem obsahově nejširším je pomáhání, které uvedený autor dává do souvislosti s rolou povinností. Prosociální chování má užší význam než pomáhání, není součástí placené služby, ale je projevem zájmu a snahy činit prospěch potřebným. Altruismus je pak aktem prosociální orientace, projevem nesobeckého jednání, které vychází z empatie, přijaté perspektivy druhé osoby i soucitu s druhými lidmi.

Kategorii prosociálního chování, jak již bylo zmíněno výše, člení Reykowski na chování allocentrické a sociocentrické. Chování allocentrické přináší prospěch určitým lidem a chování sociocentrické je orientováno na zájem určité sociální skupiny.

Východiskem diferenciací prosociálního chování může být rovněž zdroj spouštějící tento typ chování. Prosociální chování má rovněž diferencovanou časovou lhůtu. Některé projevy prosociálnosti jsou jednorázové, krátkodobé, jiné s sebou nesou vysoké časové nároky. Z ještě jiného úhlu pohledu lze členit prosociální chování na

chování s dominujícími, spíše dispozičními osobnostními proměnnými. Druhou kategorií zde tvoří chování, do kterého vstupují spíše situační činitelé. Poslední klasifikace je však poněkud umělá, ve skutečnosti jde vždy o kombinaci konstitučních i situačních proměnných, které spolurozhodují o kvalitě i kvantitě prosociálního chování jedinců, což platí rovněž o činnosti, vykonávané pomáhajícími profesionály. (Zášková, Kubicová, 2008)

V odborné literatuře se v souvislosti s pomáhajícími profesemi hovoří nejen o odborných a sociálních kompetencích, ale také o profesionalitě, profesní identitě, profesní integritě, profesních postojích, profesním chování (Arnold, 2002, Holm, 2002). Mnoho pozornosti se v této souvislosti věnuje fenoménu **pomáhajícího vztahu**.

Pomáhající vztah se v mnoha ohledech liší od jiných ne-pomáhajících interakcí. Klíčová je zde orientace na klienta, nadřazenost klientových potřeb nad zájmy pomáhající osoby, neplatnost normy reciprocity, limitovaný čas trvání a v neposlední řadě mechanismus kontroly, který zajišťují supervizoři, kolegové i nadřízení. Pomáhající vztah navíc nenabízí egalitární partnerství (Zášková, Kubicová, 2008).

Dalším aspektem, proč jsou pomáhající profese výjimečné, jsou **emoce**, které provázejí výkon práce v těchto oborech. Emoce často pramení z těžkostí, které prožívají klienti, objevují se během setkání pomáhající osoby s klientem, souvisejí s plánováním postupu a přijímáním rozhodnutí. Vytvoření kvalitního pomáhajícího vztahu je podmíněno empatickou emoční reakcí ze strany pomáhajícího, empatická reakce přitom může mít různé emoční zbarvení.

Batson a Fultz (Výrost, Slaměník, 1997) zkoumali v minulosti vztahy mezi empatií a prosociálním chováním a dospěli k závěru, že lidé vysoce empatictí vykazují zároveň vyšší stupeň altruismu. Penner a Finkelstein (1998) sledovali souvislost mezi osobnostní prosociální orientací a druhem prosociálního chování. Ve svém výzkumu uvedení autoři pracovali v oblasti dispozičních proměnných se dvěma složkami: empatií orientovanou na druhé (other oriented empathy) a prospěšností (helpfulness). Výzkumem potvrdili, že první složka souvisí s vřelostí, starostlivostí, ochotou a pečovatelskými sklony. Druhou složku spojili s dominancí, sebeefektivitou (self-



efficacy) a sebedůvěrou ve vlastní kompetence. Penner a Finkelstein se domnívají, že mezi lidmi existují v kontextu pomáhání rozdíly v motivačních mechanismech v závislosti na tom, která z dvou dispozičních dimenzí je dominující. Osoby s vyšším podílem empatie pomáhají z důvodu zájmu o blaho druhých, u osob s aktivnější složkou úslužnosti hraje významnou motivační roli satisfakce z kompetence a pocitu odpovědnosti a nápomocnosti. (Zášková, Kubicová, 2008)

### **1. 6. 5    *Prosociální chování – shrnutí***

Shrnující pohled do problematiky prosociálního chování podal E. Staub (1982), který definuje prosociální chování jako „chování přispívající k blahu druhých“ a dodává, že je v podstatě významově ekvivalentní s pojmem altruismus. Uvádí Leedsy (1963) **znaky altruistického chování**:

- jednání má účel samo v sobě a není zaměřeno na vlastní zisk,
- jednání je prováděno dobrovolně,
- jednání způsobuje dobro.

Existuje nepochybně **souvislost altruistického jednání s osobní morálkou**, která je zdrojem motivace tohoto způsobu jednání, jež nelze ve všech jeho projevech vysvětlovat evolucionistickou hypotézou podpory přežívání příbuzných genů, reciprocity atd. (Nakonečný, 1999) Již filozof D. Hume (1751) soudil, že být morální se člověku vyplácí, neboť sociální soužití vyžaduje projevovat určité ctnosti a člověk touží po sociální akceptaci.

To ovšem nevyklučuje **vliv genetického vybavení** člověka egoistickými i altruistickými sklony (D. T. Campbell, 1965): vrozený sklon k altruismu je pak v procesu socializace konkrétně utvářen, což souvisí s omezováním, resp. utlumováním egoismu.

V zásadě tady jde o problematiku **motivace altruistického chování** či morálního jednání, tj. jednání, které je v souladu s morálními normami společnosti.

„Z mnoha výzkumů vyplývá, že průběžné vnímání podobnosti s druhými vede k většímu přebírání jejich cílů nebo k silnější účasti na jejich zájmech“ (E. Staub, 1982, s. 67). Zde jde tedy o problém **identifikace**, která může být chápána jako druh nápodoby (imitace), která se uskutečňuje za určitých podmínek jako nápodoba určitého vzoru.

**Internalizace:** „Koncept internalizování je používán k vysvětlení, jak se individuum stává pánem svých vlastních morálních jednání: a to se děje tím, že akceptuje morální hodnoty své společnosti jako vlastní a řídí se jimi ve svém chování“ (Staub, 1982)

Toto pojetí vytvořil již S. Freud (1938) jako jev vstřebání objektu egem tak, že ten se stává částí vnitřního světa subjektu. Podle Freuda vstřebání rodičovských příkazů a zákazů dítětem vede k vytvoření jeho super-ega, tj. jeho osobní morálky. Super-ego reprezentuje strukturu norem a stává se „instancí řídící chování v souladu s těmito normami“ (Staub). „Nad-já“ je v první řadě ne-kognitivní a neracionální; mnohé z internalizovaných hodnot a norem mohou být nevědomé, a vymykají se proto racionálnímu prověřování. Často jsou tyto normy velice přísné a mají trestající charakter“ (Staub). Později byla tato instance, „nositelka těchto norem“, označena jako ideální já (Staub) a chápána jako jedna z determinantů motivace, resp. seberegulace. E. E. Maccoby (1968, zde podle Stauba, 1982) uvádí, že se v činnosti této instance uplatňuje **tendence k dosažení sebeuznání a vyhnutí se odsouzení**, tedy ego-vztažná motivace zaměřující se na chování člověka tak, aby bylo v souladu s internalizovanými normami resp. k redukci „morální úzkosti“, která plyne z jejich nedodržení. (Nakonečný, 1999)

Existují ovšem emocionální a kognitivní komponenty internalizace, neboť jedinec nejen cítí, ale i ví, že jednal, nebo nejednal správně, ale mnohé normy si jako normy jednání neuvědomuje a přemýšlí o nich obvykle až po té, co je nedodržel, nebo když uvažuje o důsledcích toho, co by mohl učinit. Pohnutkou k jednání jsou v podstatě všechny city a některé z nich se utvářejí v raném dětství jako neverbalizované zážitky a

vztahy, které tím získávají povahu hluboce nevědomých sklonů, jež mohou být zdrojem pozdějších morálních konfliktů. (Nakonečný, 1999)

## **2 Cíle práce a hypotézy**

### **2.1 Cíle práce**

Cíl bakalářské práce spočívá v postizení míry prosociálního chování a prosociálních tendencí u dobrovolníků, nedobrovolníků a studentů s dobrovolnickou zkušeností. Následným cílem je srovnat rozdíly mezi těmito soubory.

### **2.2 Hypotézy**

Na základě stanovených cílů lze zformulovat tyto hypotézy:

**H<sub>1</sub>:** Dobrovolníci se vyznačují vyšší mírou prosociálních tendencí a chování než lidé bez dobrovolnické zkušenosti.

**H<sub>2</sub>:** Dlouhodobí dobrovolníci se vyznačují vyšší mírou prosociálních tendencí a chování než lidé s krátkodobou dobrovolnickou zkušeností.

## **3 Metodika**

### **3.1 Použitá metoda**

Výzkum byl realizován za pomoci kvantitativní strategie. Pro zjištění míry prosociálního chování byl použit dotazník vlastní konstrukce, který obsahoval 24 otázek, na něž respondenti odpovídali prostřednictvím Likertovy škály. Rozsah škály byl od 1 do 5. Dotazník vycházel z hlavních dimenzí prosociálních tendencí, popisovaných v literatuře (viz americký psycholog Rushton), kterými jsou internalizované sociální normy, vzájemnost, empatie a altruismus.

Výsledky získané dotazníkem byly seřazeny do tabulek a prezentovány prostřednictvím grafů.

### **3.2 Charakter zkoumaného souboru**

Zkoumaný soubor sestává ze třech cílových souborů. Prvním souborem jsou dobrovolníci. Pro kategorii „dobrovolník“ jsem zvolila osoby, které vykonávají dobrovolnickou činnost 3 a více let. Všichni pracují v Diecézní charitě v Českých Budějovicích.

Druhou skupinou jsou nedobrovolníci. Pro kategorii „nedobrovolník“ jsem zvolila osoby, jež nikdy nevykonávaly dobrovolnickou činnost. Mezi tyto osoby jsem zařadila studenty VOŠ Obchodu, služeb a podnikání v Českých Budějovicích.

Třetím souborem jsou studenti s dobrovolnickou zkušeností. Jelikož v druhé hypotéze uvádím, že dobrovolníci, vykonávající dlouhodobě dobrovolnickou činnost, se vyznačují vyšší mírou prosociálních tendencí a chování než lidé, vykonávající tuto činnost krátkodobě, musela jsem tyto dvě kategorie oddělit.

Pro účely výzkumu uvádím, že dlouhodobá dobrovolnická činnost čítá 3 a více let, a krátkodobou dobrovolnickou činnost definuji jako nárazovou na jeden týden až měsíc či několik měsíců, a však méně než 1 rok.

Abych mohla tyto tři kategorie mezi sebou srovnávat stanovila jsem si další kritéria, a to: věk a pohlaví. Ve všech kategoriích je věkové zastoupení 20 – 30 let. Celkové zastoupení žen a mužů je 75 % a 25 %.

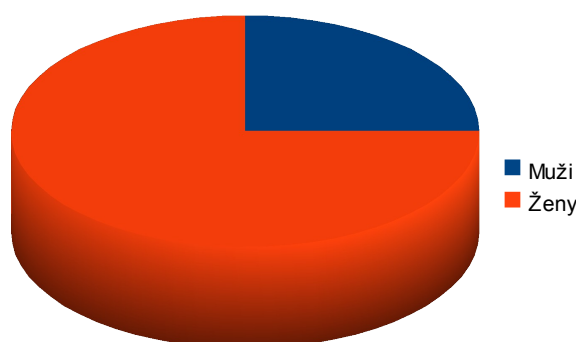
## 4 Výsledky

V této části bakalářské práce popisují výsledky samotného výzkumu. Výsledky prezentují pomocí grafů. Zdrojem všech grafů je vlastní výzkum. Grafy jsou vyjádřeny v procentech. Každý graf odpovídá jednotlivému tvrzení. Tvrzení jsou řazena tak jako v dotazníku. (Příloha č. 1) V něm respondenti odpovídali do jaké míry s tvrzeními souhlasí či nikoli. V jedné části dotazníku respondenti odpovídali také na jejich četost.

Věkové složení všech respondentů je 20 – 30 let. V nultém grafu prezentují rozložení zkoumaného souboru podle pohlaví.

### Graf č. 0

Zdroj: Vlastní výzkum

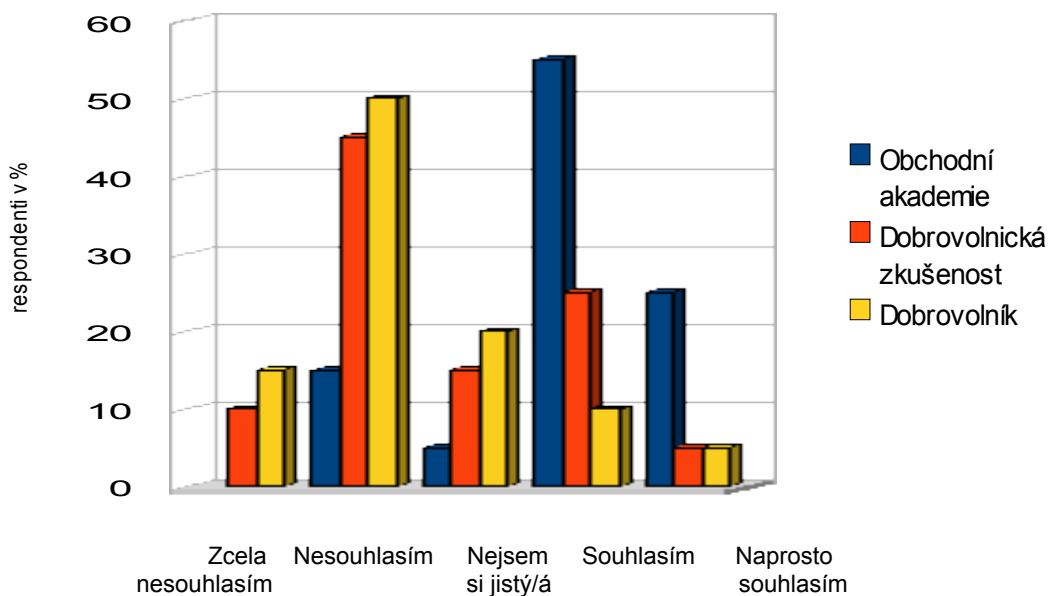


Dále již následují grafy, které jsou řazeny dle číslování jednotlivých tvrzení. Pro širší obsah dat jsem volila grafy sloupcové. Každý skupina ze zkoumaného souboru má svojí barvu. Na ose X jsou odpovědi respondentů a na ose Y je počet respondentů v %.

**Tvrzení č. 1: Když se ke mně chovají lidé ošklivě, cítím se jen velmi málo zodpovědný/á za to, zda se k nim sama budu chovat dobře.**

**Graf č. 1**

Zdroj: Vlastní výzkum



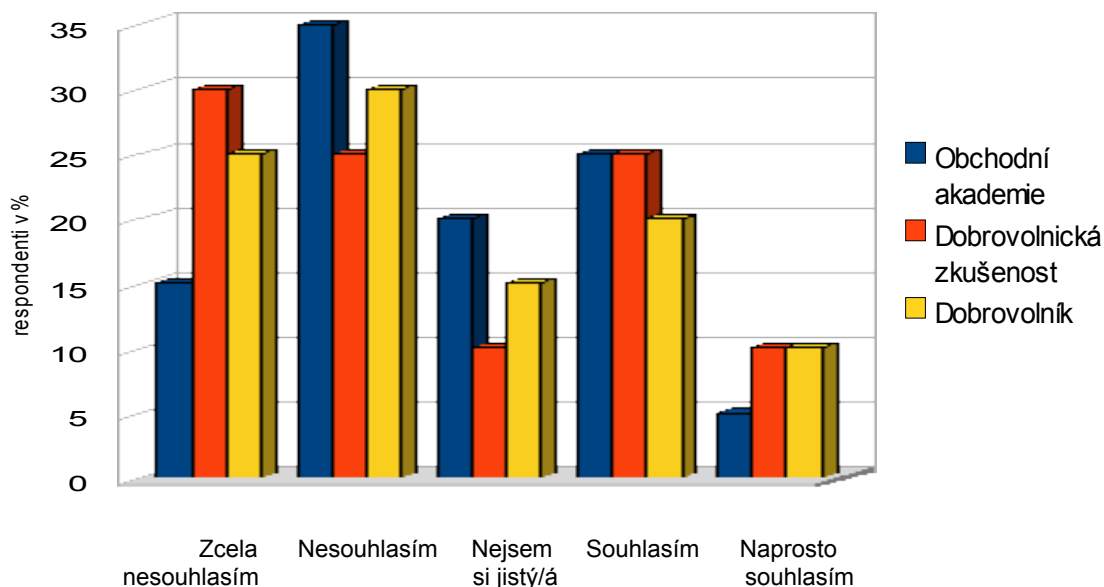
Tvrzení číslo 1 vyjadřuje velmi nízkou hladinu altruistického prosociálního chování. Dle grafu vidíme, že nejvíce nesouhlasů s tvrzením vykazují dobrovolníci. Celých 50 % nesouhlasí a 15 % zcela nesouhlasí. Naproti tomu studenti z obchodní akademie s tvrzením souhlasí s 55ti procenty, naprosto souhlasí 25 % a 0 % zcela nesouhlasí. Z tohoto grafu můžeme vyvodit, že studenti obchodní akademie mají nízkou hladinu altruistického prosociálního chování.



**Tvrzení č. 2 : Trápila bych se méně tím, kdybych odhodil/a odpadky ve znečištěném parku, než v parku čistém.**

**Graf č. 2**

Zdroj: Vlastní výzkum

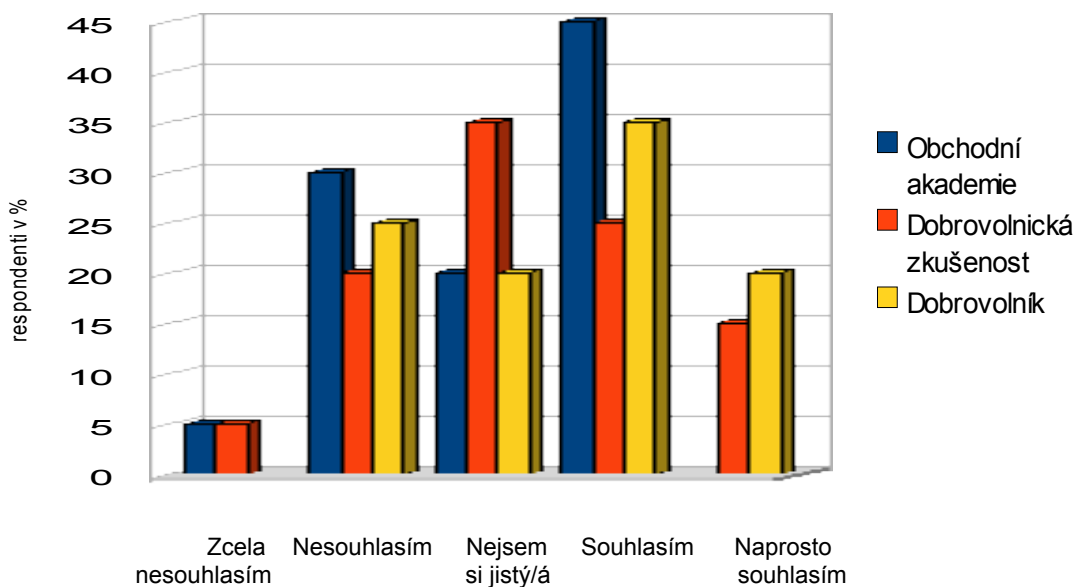


Tvrzení číslo 2 se více vyказuje k prosociálnímu smýšlení ekologického směru. Zde můžeme vidět, že rozdíly mezi zkoumanými soubory nejsou až tak markantní, jako tomu bylo u předešlého grafu. Můžeme tedy říci, že ekologicky uvažují skupiny téměř stejně, s tím rozdílem, že nejvíce nesouhlasících jsou studenti obchodní akademie a zcela nesouhlasí lidé s dobrovolnickou zkušeností. Překvapivě souhlasících je v těchto skupinách úplně stejně a naprosto souhlasících je nejméně studentů z obchodní akademie.

**Tvrzení č. 3: Je neodpustitelné druhého člověka podvádět, bez ohledu na to, co nám udělal.**

**Graf č. 3**

Zdroj: Vlastní výzkum

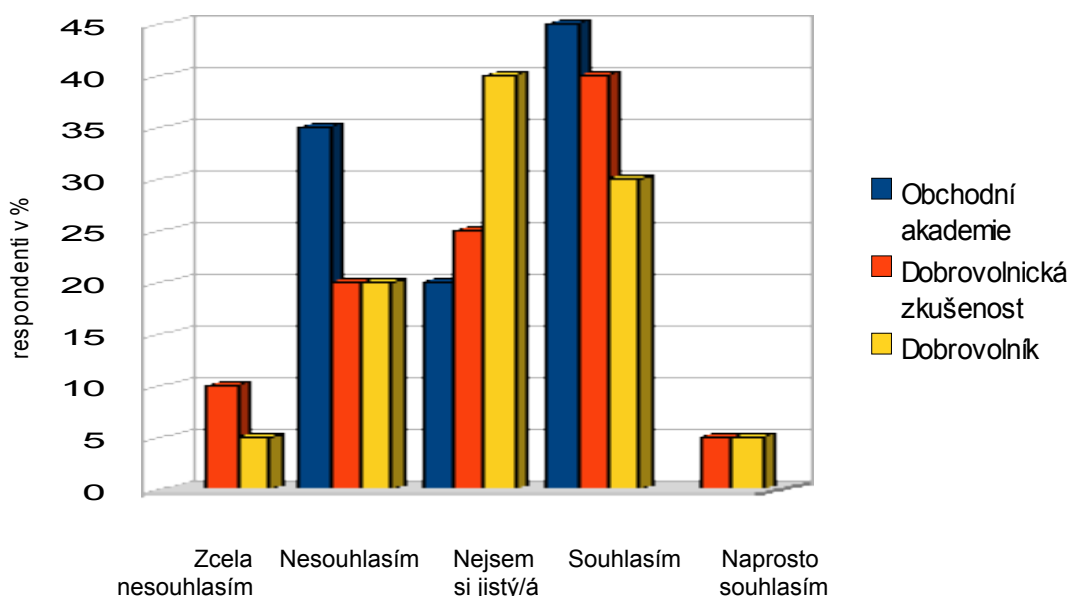


Tvrzení číslo 3 se vykazuje k altruistickému prosociálnímu chování. V tomto tvrzení je obsažena vysoká míra altruismu. Z grafu můžeme vyčíst, že 45 % studentů obchodní akademie s tvrzením souhlasí, ale nesouhlasí 30 % a zcela nesouhlasí 5 %, takže nám vyšlo vcelku rozporuplné řešení. Naproti tomu dobrovolníci souhlasí v 35 procentech a naprosto souhlasí ve 20 procentech a nesouhlasících je 25 %. Nejvíce si nejsou jisti studenti s dobrovolnickou zkušeností. Tudiž s mírou altruismu jsou na tom hůře než dobrovolníci.

**Tvrzení č. 4: Kdybych rozbil/a nějaký přístroj protože jsem s ním nesprávně zacházel/a, cítil/a bych se se méně provinilý/á v případě, že se mi dostal do rukou již částečně poškozený.**

**Graf č. 4**

Zdroj: Vlastní výzkum

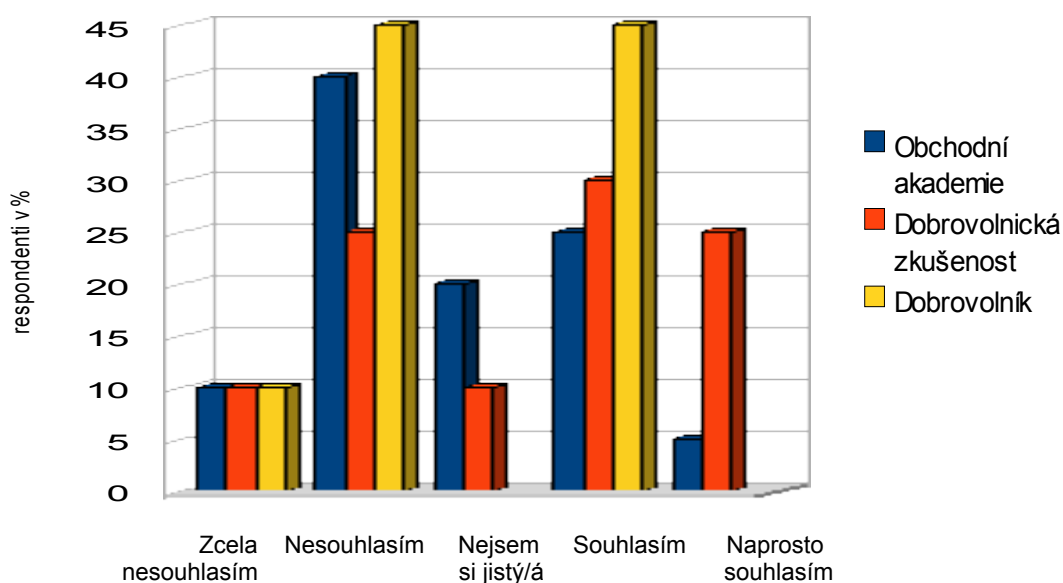


K tomuto tvrzení nemá vyhraněný názor ani jeden student obchodní akademie. 45 % souhlasí a 35 % studentů nesouhlasí a 20 % si není jisto. Naproti tomu celých 40 % dobrovolníků si není jisto a 40 % studentů s dobrovolnickou zkušeností s tvrzením souhlasí. Jinak jsou odpovědi, vztahující se k podstatě vlastního svědomí, mezi dobrovolníky a lidmi s dobrovolnickou zkušeností dosti vyrovnané.

**Tvrzení č. 5: Někdy se mi zdá těžké snažit se dívat na věci z hlediska „druhého člověka“.**

**Graf č. 5**

Zdroj: Vlastní výzkum

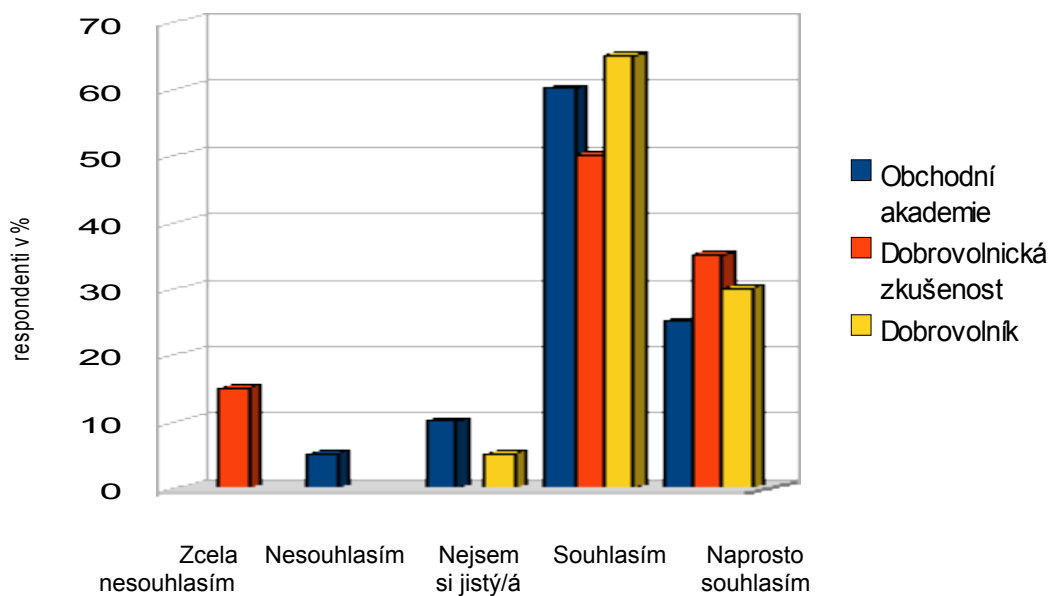


Páté tvrzení s sebou nese velmi nízkou dávku empatie, která je nedílnou součástí prosociálního chování. Proto se domnívám, že výsledky, které jsou patrné z grafu, jsou velice překvapivé. U dobrovolníků, u nichž se předpokládá jistá dávka empatie, mají dosti rozporuplné odpovědi. Souhlasících a nesouhlasících je naprosto stejný počet. Když ale připočteme zcela nesouhlasící, vyjde nám o něco lepší skóre. Celkově nejhůře jsou na tom se svojí empatií studenti s dobrovolnickou zkušeností.

**Tvrzení č. 6: Někdy se snažím své přátele lépe pochopit tím, že si představuji, jak věci vypadají z jejich perspektivy.**

**Graf č. 6**

Zdroj: Vlastní výzkum

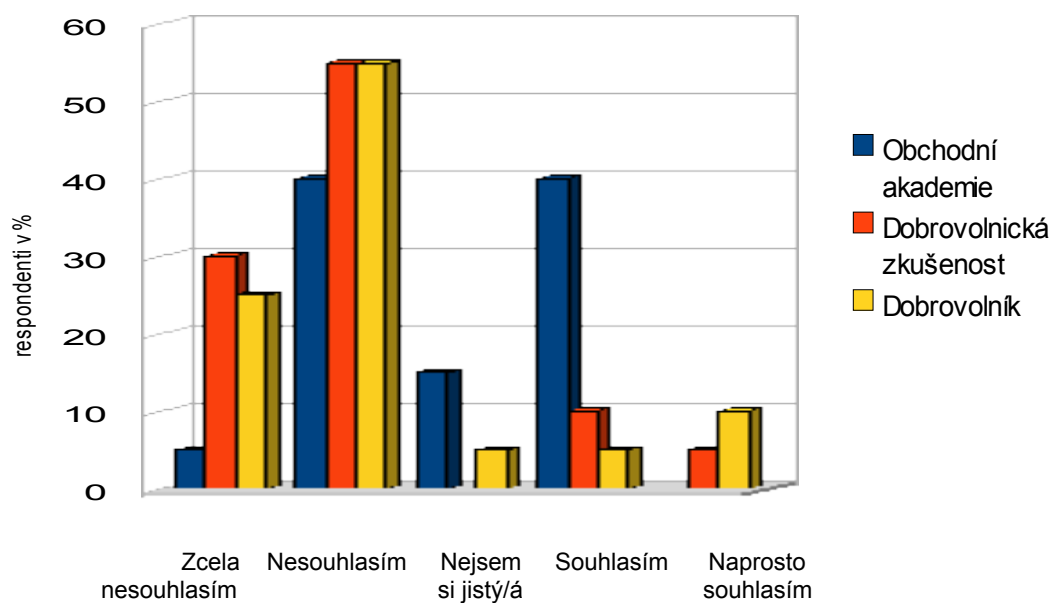


Znovu zde máme tvrzení, které vychází ze schopnosti empatického cítění. Nyní zde můžeme vidět, že nejlépe jsou na tom s empatií dobrovolníci. Počet dobrovolníků, kteří označili svou odpověď jako nesouhlasím či zcela nesouhlasím, je nula. Naproti tomu překvapivých 15 % studentů s dobrovolnickou zkušeností s tvrzením zcela nesouhlasí a pouhých 5 % studentů obchodní akademie nesouhlasí. Celkově ale můžeme říci, že obě skupiny studentů jsou na tom z hlediska empatického cítění velmi dobře, a dá se říci, že na dosti podobné úrovni.

## Tvrzení č. 7: Neštěstí druhých mě obvykle příliš neznepekokuje.

**Graf č. 7**

Zdroj: Vlastní výzkum

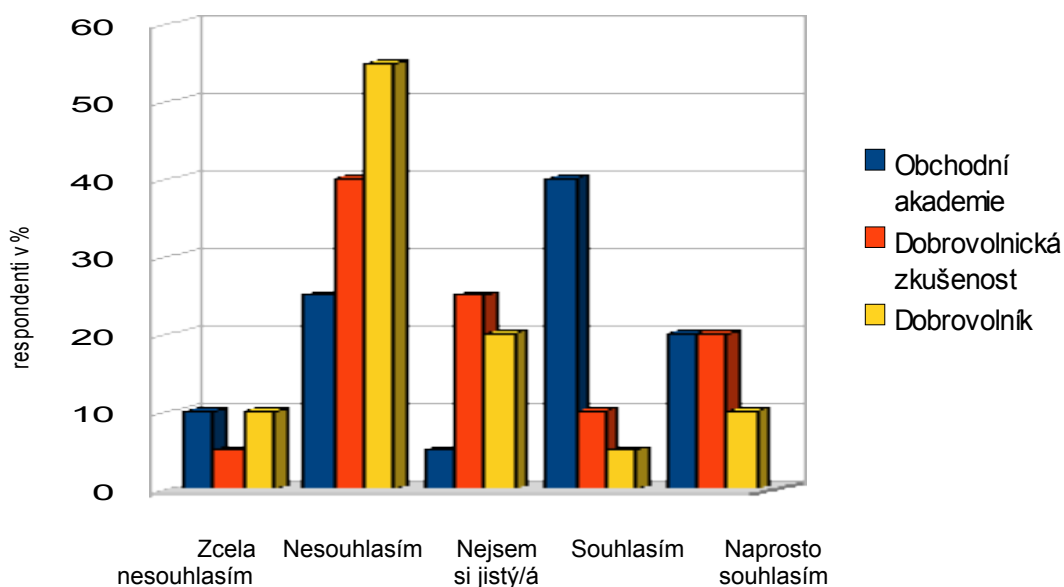


V sedmém tvrzení samozřejmě empatie chybí a odkazuje nás k veřejnému prosociálnímu chování. V tomto tvrzení se již nehovoří o přátelích a možná proto jsou zde mnohem viditelnější rozdíly v odpovědích. Dokonce si dovoluji říci, že studenti s dobrovolnickou zkušeností si v oblasti veřejného prosociálního chování stojí o něco lépe než dobrovolníci. Markantní rozdíl vidíme u studentů obchodní akademie, kde celých 40 % s tvrzením souhlasí, tudíž jsou s hladinou empatie dosti pozadu za druhými dvěma skupinami.

**Tvrzení č. 8: Když jsem si jistý/á, že mám pravdu, tak nechci ztrácet čas nasloucháním argumentů druhých.**

**Graf č. 8**

Zdroj: Vlastní výzkum

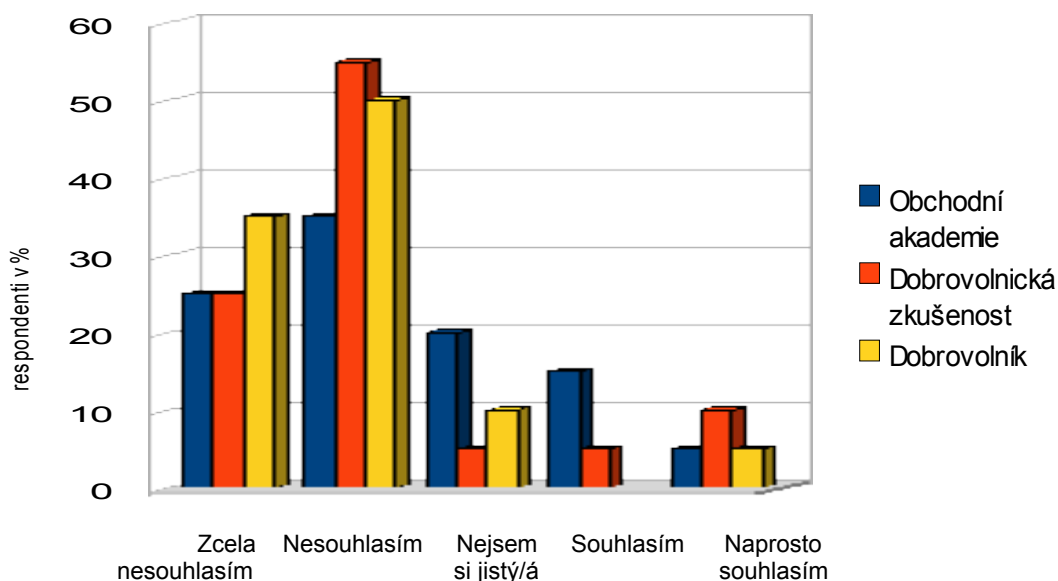


Tvrzení číslo 8 příliš neodpovídá zvnitřnění prosociálních norem, tudíž by mělo být nejvíce nesouhlasících dobrovolníků. Když se podíváme na graf, vyplývá z něho, že obě hypotézy byly u tohoto výroku potvrzeny. Nejvíce nesouhlasících je dobrovolníků, na druhém místě jsou studenti s dobrovolnickou zkušeností a nejméně zvnitřněné prosociální normy mají studenti obchodní akademie, kde 40 % studentů s výrokem souhlasilo a 20 % naprosto souhlasilo.

**Tvrzení č. 9: Když vidím, že se s někým zachází nespravedlivě, tak s ním někdy necítím skoro žádný soucit.**

**Graf č. 9**

Zdroj: Vlastní výzkum



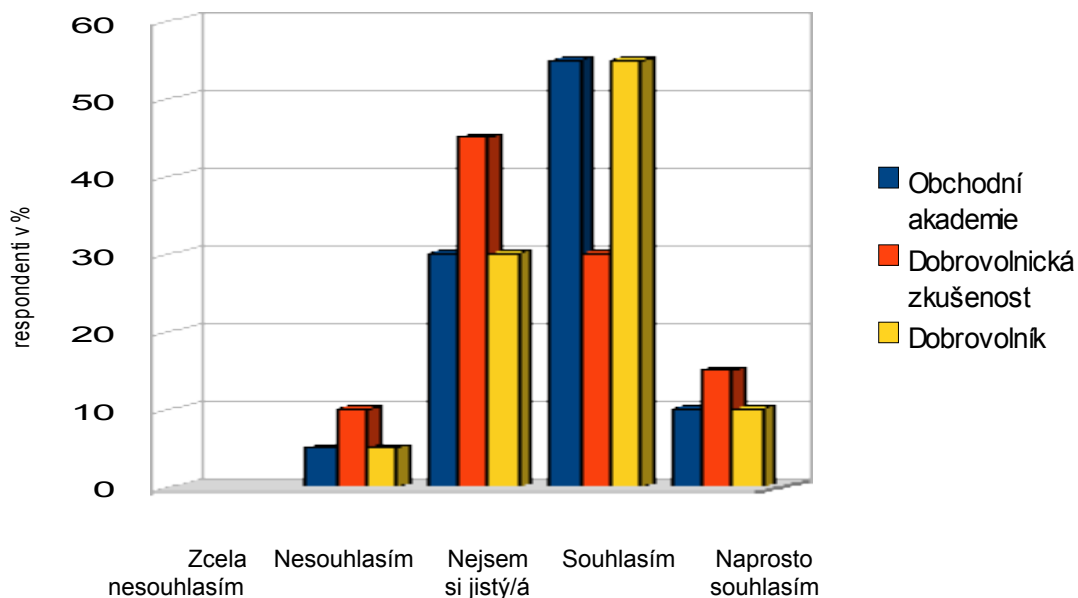
Deváté tvrzení, které se opět vztahuje k emocionálnímu prosociálnímu chování, kde míra nesouhlasu potvrzuje jeho intenzitu. Jak jsem již zmínila výše, emoce se vztahují především k věku jedince, tudíž zde nepozorujeme příliš velké rozdíly mezi skupinami. Můžeme však říci, že nejintenzivnější prosociální chování se projevilo u dobrovolníků, hned za nimi stojí studenti s dobrovolnickou zkušeností a na třetím místě jsou studenti obchodní akademie. Obě hypotézy zde byly potvrzeny.



## Tvrzení č. 10: Ve stavech nouze obvykle jedním docela efektivně.

**Graf č. 10**

Zdroj: Vlastní výzkum

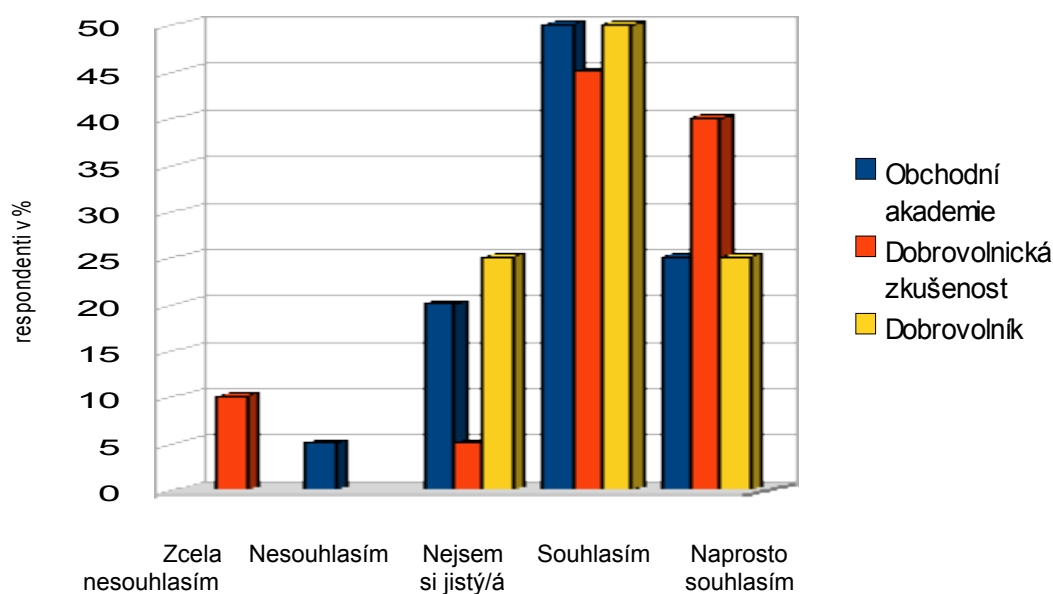


Zde se dostáváme do kategorie prosociálního chování v emergentních situacích. V tomto tvrzení jde především o správné odhadnutí vlastních sil. Graf nám ukazuje, že všechny skupiny odhadli své síly dosti podobně. Myslím, že to opět hodně souvisí s věkem respondentů. Nejvíce si není jisto studentů s dobrovolnickou zkušeností, naproti tomu skupina dobrovolníků má naprosto stejné výsledky jako skupina studentů obchodní akademie.

**Tvrzení č. 11: Věřím, že všechno má své dvě stránky, a tak se snažím pochopit obě dvě.**

**Graf č. 11**

Zdroj: Vlastní výzkum

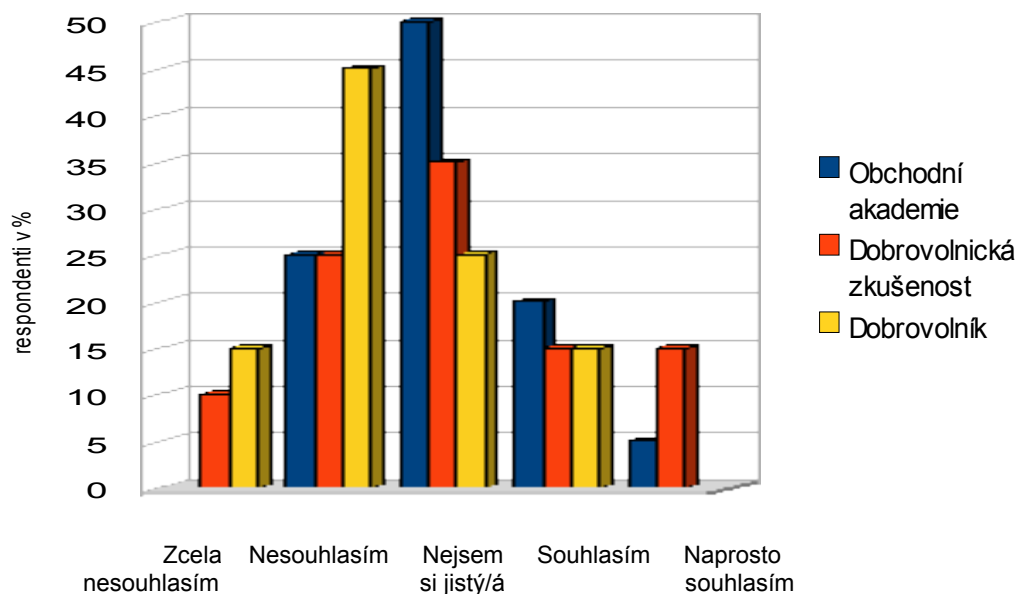


Ani jedenácté tvrzení s sebou nepřináší příliš velké rozdíly mezi zkoumanými skupinami respondentů. Možným důvodem je přílišná obecnost tohoto tvrzení. Když porovnáme studenty obchodní akademie s dobrovolníky, zjistíme, že první hypotéza nebyla potvrzena. Pokud srovnáme dobrovolníky se studenty s dobrovolnickou zkušeností, zjistíme, že druhá hypotéza byla vyvrácena.

## Tvrzení č. 12: V případech nouze často ztrácím kontrolu.

**Graf č. 12**

Zdroj: Vlastní výzkum

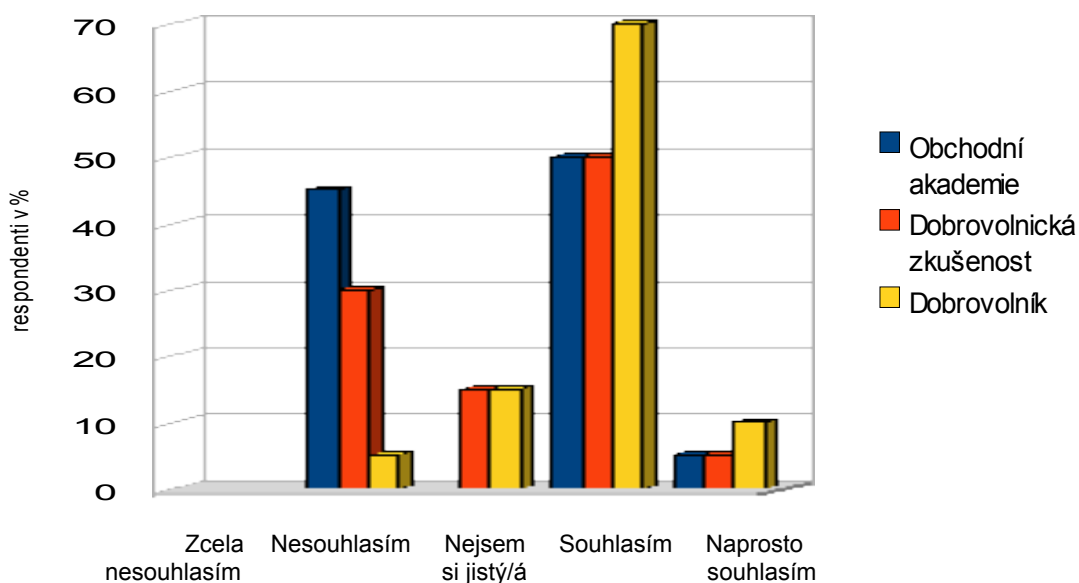


U tvrzení číslo 12 zkoumáme prosociální chování v emergentních situacích a zvládnání emočního chování. Nejhůře dokázala odhadnout své schopnosti skupina studentů z obchodní akademie, není si jisto celých 50 %. Nejlépe zvládnout své chování v emergentních situacích dokáží dobrovolníci. První i druhá hypotéza byla potvrzena.

**Tvrzení č. 13: Když se na někoho zlobím, tak se snažím alespoň na chvíli si představit sám sebe „v jejich kůži“.**

**Graf č. 13**

Zdroj: Vlastní výzkum

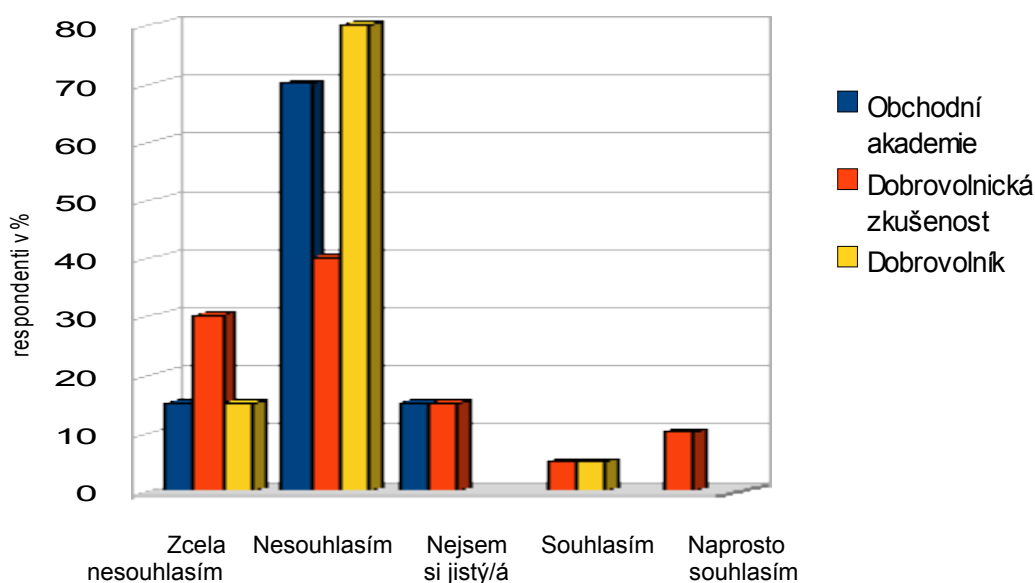


Třinácté tvrzení vykazuje určité empatické schopnosti, nejvíce souhlasících by tudíž mělo být dobrovolníků. Srovnáme-li toto tvrzení s grafem, zjistíme, že první i druhá hypotéza byla potvrzena. Celých 70 % dobrovolníků s tvrzením souhlasí. Nejvíce nesouhlasících je studentů z obchodní akademie. O něco více empatictější než studenti OA jsou studenti s dobrovolnickou zkušeností.

**Tvrzení č. 14: Když vidím, že je někdo ve stavu nouze a nutně potřebuje pomoc, tak se z toho celý/á rozsypu.**

**Graf č. 14**

Zdroj: Vlastní výzkum

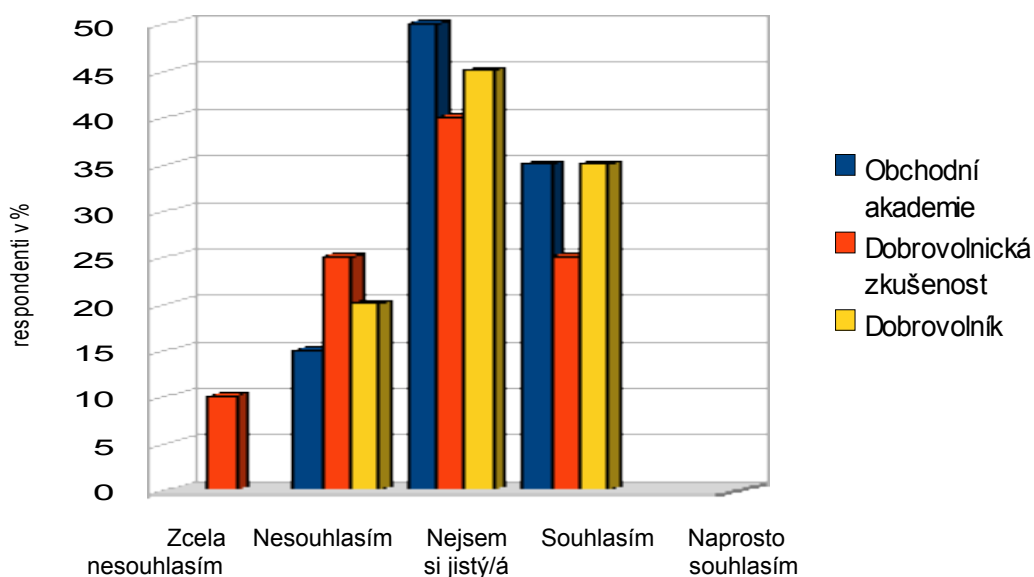


Jako v desátém a jedenáctém tvrzení se i zde jedná o prosociální chování v emergentních situacích a schopnosti emocionálního chování. K mému zjištění každý graf vyšel naprosto odlišně. Toto čtrnácté tvrzení je formulováno příliš extrémně, a proto je vysoké procento nesouhlasících. Skupina dobrovolníků je na tom velice podobně jako studenti obchodní akademie. První hypotéza zde nebyla potvrzena. Lidé s dobrovolnickou zkušeností jsou na tom se zvládáním emocí o něco hůře než dobrovolníci. Druhá hypotéza byla potvrzena.

**Tvrzení č. 15: Svá rozhodnutí obvykle zakládám na svém zájmu o ostatní.**

**Graf č. 15**

Zdroj: Vlastní výzkum

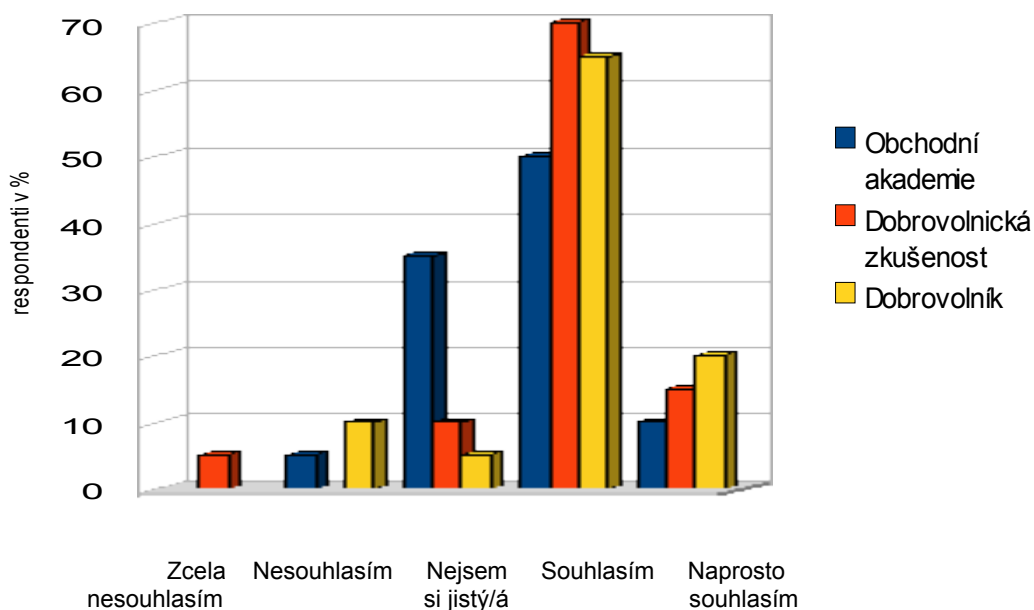


Toto patnácté tvrzení je příliš obecného charakteru, proto se pravděpodobně vyskytuje nejvíce odpovědí „nejsem si jistý“. Pokud by bylo tvrzení blíže specifikováno, mohly se objevit vyhraněnější odpovědi. Dobrovolníci jsou přibližně na stejné úrovni jako studenti obchodní akademie, tudíž první hypotéza se nepotvrdila. Ovšem studenti s dobrovolnickou zkušeností zcela nesouhlasí, tudíž můžeme konstatovat, že hypotéza H2 se potvrdila.

**Tvrzení č. 16: Svá rozhodnutí obvykle zakládám na tom, co je podle mého názoru to nejspravedlivější a nejpoctivější jednání.**

**Graf č. 16**

Zdroj: Vlastní výzkum

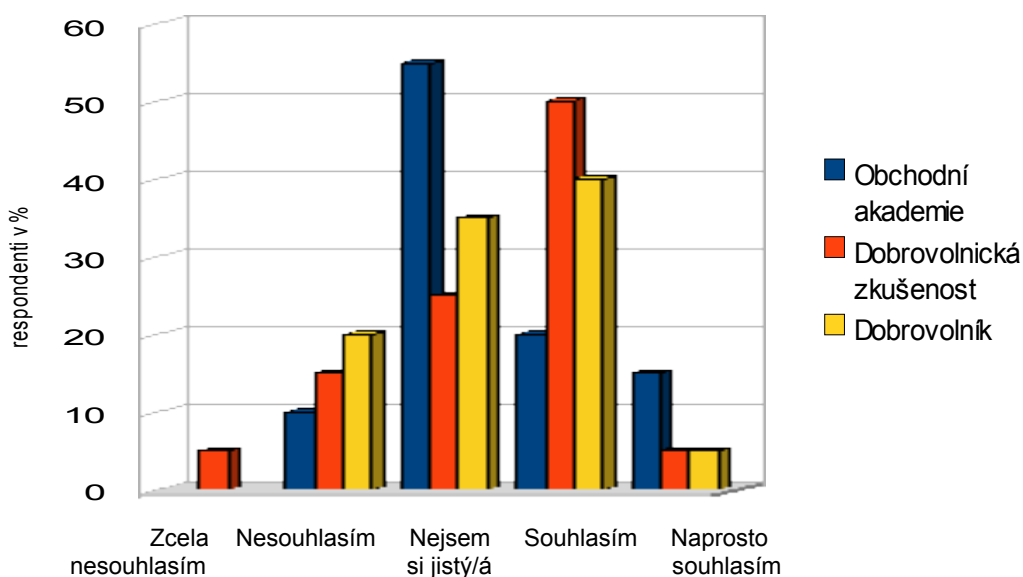


Tvrzení číslo 16 se zakládá na kompliantních schopnostech, které spadají do kategorie prosociálního chování. Opět zde výsledky nedosahují výrazných rozdílů. Dobrovolníci dosáhli v komplancích o něco lepších výsledků než studenti obchodní akademie. První hypotéza se zde potvrdila. Když porovnáme dobrovolníky se studenty s dobrovolnickou zkušeností, nelze určit přesný výsledek.

**Tvrzení č. 17: Vybírám alternativy, které jsou zaměřené na to, aby vyhověly potřebám všech ostatních.**

**Graf č. 17**

Zdroj: Vlastní výzkum



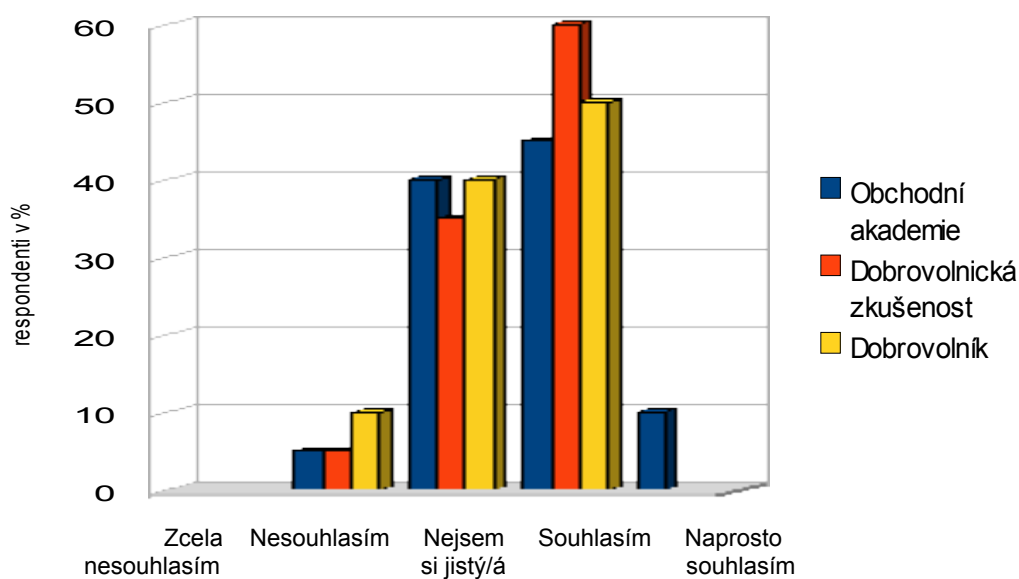
Toto tvrzení je lazeno obdobně jako tvrzení patnácté, a přesto nám již vyvstaly výsledky poněkud odlišné. Stále si není jista polovina studentů obchodní akademie, ale již 15 % naprosto souhlasí. Snížil se počet dobrovolníků a studentů s dobrovolnickou zkušeností, kteří si nejsou jisti. Počet studentů s dobrovolnickou zkušeností, kteří souhlasí, se zvedl o 25 %. Když výsledky porovnáme s hypotézou, zjistíme, že první byla naplněna, druhá nikoli.



**Tvrzení č. 18: Volím, takové jednání, které maximalizuje pomoc, jíž se dostává druhým.**

**Graf č. 18**

Zdroj: Vlastní výzkum

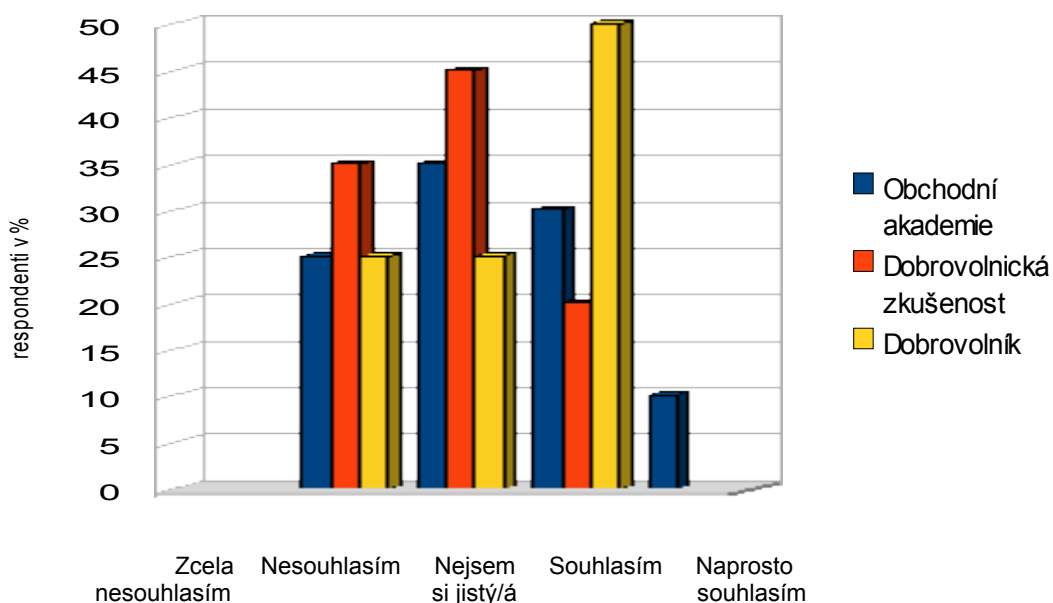


U tvrzení číslo 18 opět nevidíme příliš vyhraněné odpovědi. Pouze 10 % studentů obchodní akademie s tvrzením naprosto souhlasí. Čímž se ovšem dostávají do vedoucí pozice nad dobrovolníky. Dle tohoto grafu volí více prosociální jednání studenti OA než dobrovolníci, tudíž první hypotéza byla vyvrácena. Při srovnání dobrovolníků se studenty s dobrovolnickou zkušeností vyjde nám opět nepotvrzení hypotézy H2.

**Tvrzení č. 19: Svá rozhodnutí obvykle zakládám na zájmu o prospěch ostatních.**

**Graf č. 19**

Zdroj: Vlastní výzkum



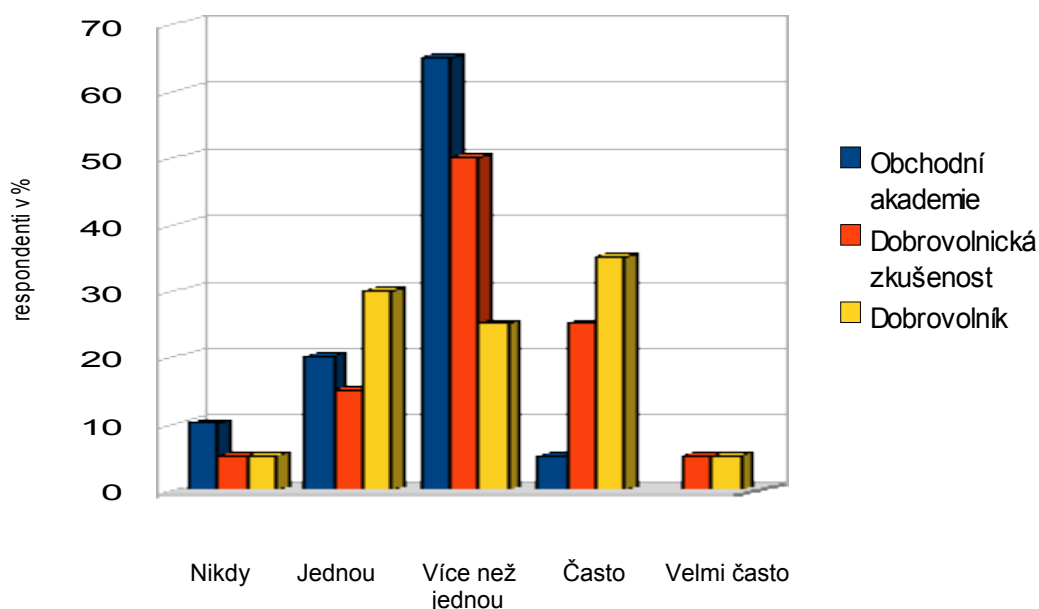
Tvrzení číslo 19, které je poslední tohoto typu, nám přineslo tyto výsledky. Polovina dobrovolníků s tvrzením souhlasí, ovšem 10 % studentů obchodní akademie naprosto souhlasí, tudíž nám nevyšel takový výsledek, který by potvrdil první hypotézu. Při srovnání dobrovolníků se studenty s dobrovolnickou zkušeností, sledujeme určitý rozdíl ve výsledku, který nám potvrzuje hypotézu H2.

Nyní následují popisy různých činů tak, jak jsou řazeny v dotazníku. Respondenti odpovídali, jak často tyto činnosti vykonávali, či jak často takto jednali.

**Tvrzení č. 20: Pomohla jsem nést věci (např. knihy, tašku, balíky, atd.) někomu neznámému.**

**Graf č. 20**

Zdroj: Vlastní výzkum

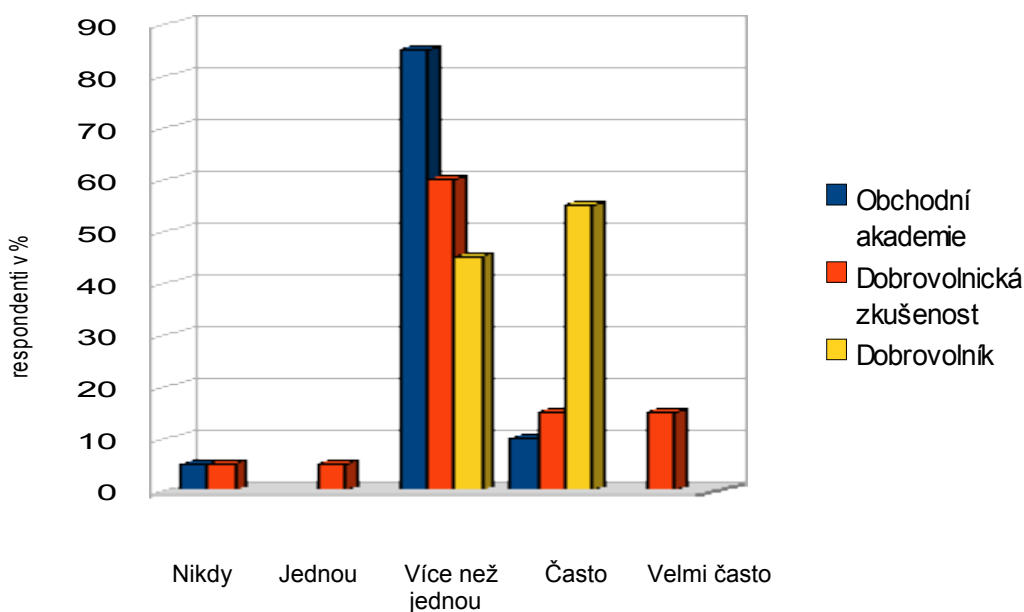


Tato činnost se vykazuje k anonymnímu prosociálnímu jednání. Polovina studentů s dobrovolnickou zkušeností o této činnosti rozhodla, že ji vykonala více než jednou, 25 % ji vykonává často. Ve srovnání s dobrovolníky, kteří ji vykonávají často v 35ti % a více než jednou ji vykonalo 25 % dobrovolníků, nemůžeme s určitostí říci, že hypotéza H2 byla potvrzena. Když porovnáme dobrovolníky se studenty OA a vezmeme-li v potaz, že více než jednou, může být třeba jen dvakrát, docházíme k výsledku, první hypotéza byla potvrzena.

**Tvrzení č. 21: Dovolil/a jsem člověku, který stál za mnou v řadě, aby mě přeskočil (např. v samoobsluze, u kopírky, atd.)**

**Graf č. 21**

Zdroj: Vlastní výzkum

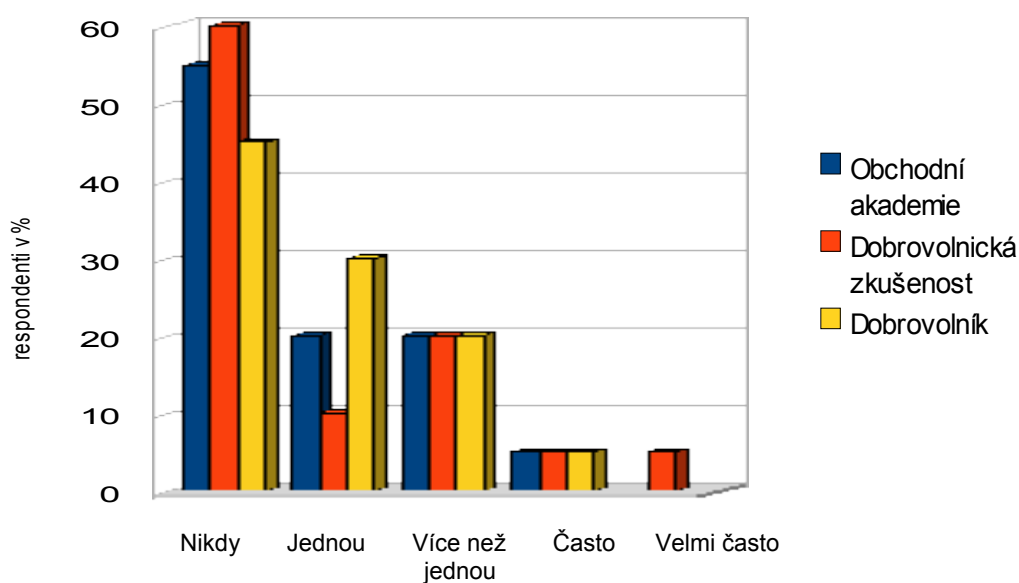


Další odkaz k anonymnímu prosociálnímu jednání nám zde naznačuje tyto výsledky. 55 % dobrovolníků se chová tímto způsobem často a 45 % toto udělala více než jednou. Ve srovnání se studenty OA, kteří tuto činnost vykonávají často jen v 10ti %, můžeme potvrdit hypotézu číslo jedna. Při srovnání dobrovolníků s dobrovolnickou zkušeností, kteří jednají takto pouze v 15ti procentech, potvrzujeme hypotézu H2..

**Tvrzení č. 22: Půjčila jsem sousedovi, kterého jsem dobře neznala/a, něco cenného (např. nástroj, nádobí, atd.).**

**Graf č. 22**

Zdroj: Vlastní výzkum

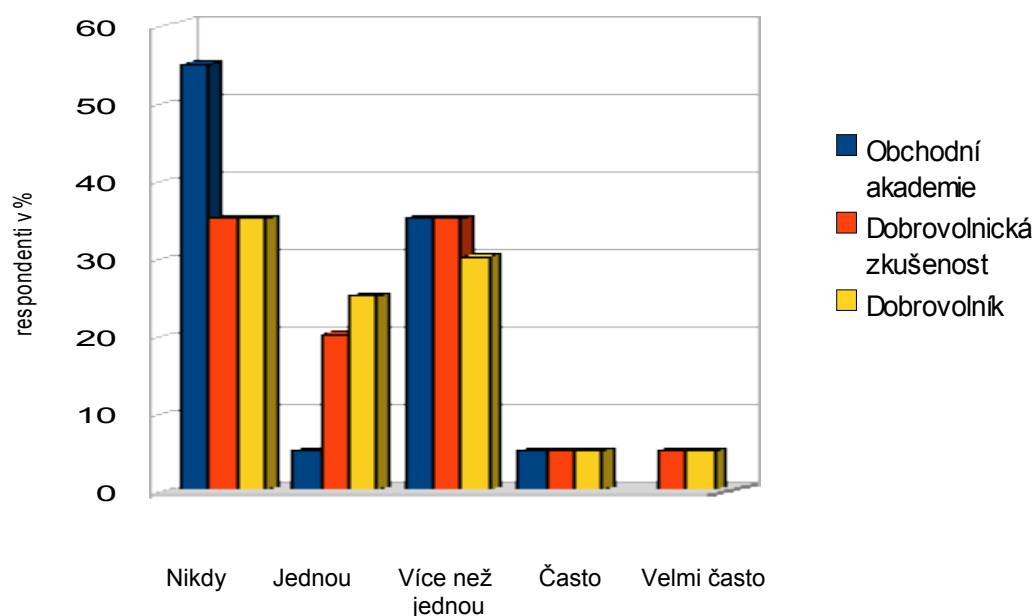


Co se týče sousedských vztahů, vypadá to dle grafu, že prosociální chování příliš nefunguje. Zde vidíme, že odpovědi se příliš neliší. Většina odpovědí ve všech skupinách se vyznačuje slovem nikdy. Zřejmě je to dáno tím, že v současné době se sousedské vztahy příliš nepěstují. Kdybychom odpovědi porovnali s hypotézami, dojdeme k závěru, že první i druhá hypotéza se potvrdila.

**Tvrzení č. 23: Sousedovi jsem dobrovolně pohlídal/a jeho děti nebo domácí zvířata, aniž by mě o to musel žádat nebo mi za to platit.**

**Graf č. 23**

Zdroj: Vlastní výzkum

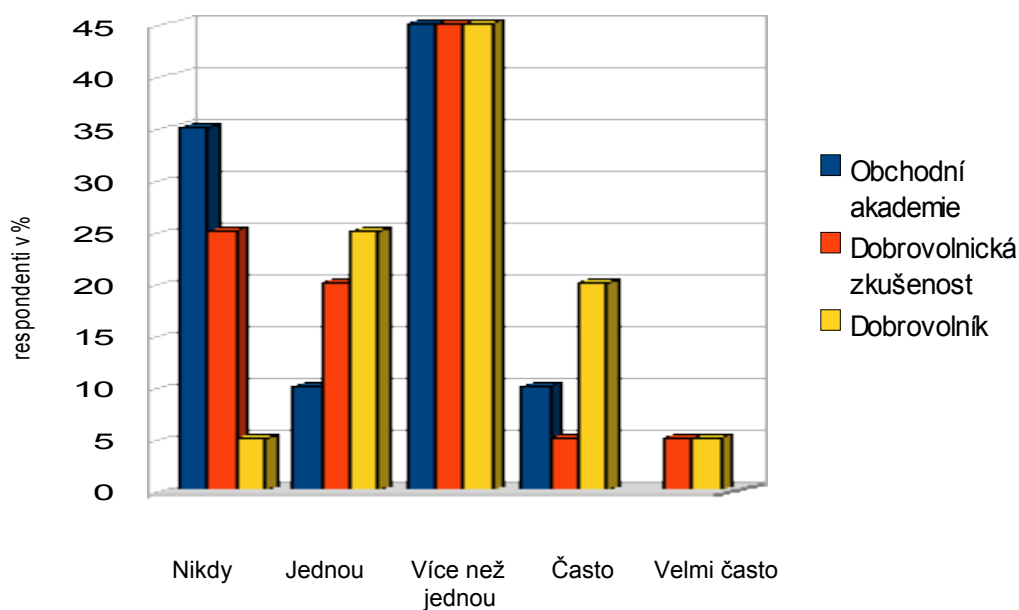


Opět zde máme jednání, které se týká sousedských vztahů. Více jak polovina studentů OA se takto nikdy nezachovala. Možným důvodem je to, že hodně studentů či studentek má hlídání dětí jako přivýdělek. Pro stanovení první hypotézy můžeme konstatovat, že byla potvrzena. Při ověřování druhé hypotézy docházíme k obdobným výsledkům v obou zkoumaných skupinách.

**Tvrzení č. 24: Nabídl/a jsem postiženému nebo staršímu člověku, že mu pomohu přes cestu.**

**Graf č. 24**

Zdroj: Vlastní výzkum



Prosociální jednání tohoto typu se projevilo více než jednou ve všech skupinách naprosto stejně. Viditelnější rozdíl je u studentů obchodní akademie, kteří se takto nezachovali nikdy v 35ti procentech. Ve srovnání s dobrovolníky, můžeme určit, že hypotéza H1 byla potvrzena. Při srovnání dobrovolníků a dobrovolnické zkušenosti, vyčteme z grafu, že dobrovolníci užívají prosociálního jednání o něco častěji. Druhá hypotéza byla potvrzena.

## 5 Diskuse

V úvodu této kapitoly se pokusím nastínit proces získávání dat. Pro účely mojí bakalářské práce s názvem Prosociální chování u dobrovolníků bylo zapotřebí získat co nejvíce dat od dobrovolníků. Jelikož se jedná o kvantitativní výzkum byla nutná četnost vyplněných dotazníků. Při zajišťování těchto dat jsem se setkala s velkým neúspěchem a neochotou spolupracovat hned při prvním pokusu. To bylo hlavním důvodem pro snížení počtu zkoumaných dobrovolníků na polovinu.

Při druhém pokusu, kdy se mi podařilo obstarat veškerá data, týkající se dobrovolníků, jsem se setkala s mnohem větší přívětivostí. Možná díky tomu, že jsem se obrátila na Charitu, která již předpokládá vyšší dávku empatie a ochotu pomoci, se dostavil úspěch.

Data do kategorie dobrovolníků jsem obstarávala i z řad studentů Zdravotně sociální fakulty, kdy jsem přišla na to, že není dobrovolník jako dobrovolník. Jelikož jsem měla v dotazníku otázku i na dlouhodobost dobrovolnické činnosti, kterou se respondent zabýval, zjistila jsem, že u některých dobrovolníků tato činnost trvala např. jeden týden či jeden měsíc. Tato doba není dost dlouhá na to, aby korelovala s názorem o prosociálním chováním dobrovolníků, kteří vykonávají dobrovolnickou činnost několik let. Na základě tohoto zjištění jsem přetransformovala charakter výzkumu a rozhodla se, že budu srovnávat rozdíly v chování nejen mezi dobrovolníky a nedobrovolníky, ale i rozdíly v chování mezi dobrovolníky a lidmi s dobrovolnickou zkušeností. Tento termín jsem zvolila pro osoby, které mají zkušenost, např. z dob záplav, kde se angažovali jako dobrovolníci, nebo kteří mají zkušenosti z jednorázových akcí, kterými jsou např. veřejné sbírky nebo kteří působili v dobrovolnických programech, jako je Pět P, ale z nezjištěných příčin brzy skončili. A protože si myslím, že i k těmto činům je zapotřebí určitá dávka empatie a altruismu, které stojí za povšimnutí, a přesto se o nich v současné době příliš nehovoří, rozhodla jsem se k výše zmíněnému kroku. Prosociální chování se vykazuje k určitým dimenzím, a to k altruistickému prosociální chování, emocionálnímu prosociálnímu chování,



prosociálnímu chování v emergentních situacích, veřejnému prosociálnímu chování, anonymnímu prosociálnímu chování, ke kompliancím, a do jaké míry je chování jedinců ovlivňováno těmito dimenzemi jsem rozhodla zkoumat.

S názorem, že člověk se má starat v první řadě o sebe, že obětování pro druhé může být špatná věc, že je dobré umět stát si za svým požadavkem, mnoho lidí (a zejména pomáhajících) nechce souhlasit. Vidí v tomto přesvědčení charakteristický neduh dnešní doby – individualismus, sobectví, „tržní orientaci“, která rozhodně nepatří do pomáhajících profesí. (Kopřiva, 2006)

Jak uvádí Nakonečný (1999) altruistické činy existují a vzniká otázka, čím jsou motivovány, když povaha člověka je v podstatě egoistická. Teprve mezi 4. - 5. rokem věku je dítě ochotno vzdát se něčeho příjemného ve prospěch jiné osoby, kterou má rádo nebo kterou lituje. Láska a lítost umožňují dítěti přechod od egoismu k altruismu, od sebelásky k nezištné lásce k bližnímu. (Nakonečný, 1997)

Co stojí za touto cestou, nebo jaké jsou rozdíly mezi osobnostmi, které se utvářejí ve stejné době i v podstatě ve stejných materiálních podmínkách? Tato otázka se mi zdá natolik fascinující, že mě přiměla k tomu přijít na některé rozdíly, a zároveň tak pochopit, proč někteří jedinci v době zmítané kapitalismem pomáhají a jiní se honí za penězi? Nyní se zde pokusím nastínit výsledky, ke kterým jsem během svého bádání dospěla.

K tomuto zkoumání bylo zapotřebí použít určitá tvrzení, která by charakterizovala situace, v nichž má jedinec možnost volby svého jednání či chování. Své jednání vyjadřuje jedinec mírou souhlasu či nesouhlasu s tvrzením. Například tvrzení č. 3: „Je neodpustitelné druhého člověka podvádět, bez ohledu na to, co nám udělal.“ Někomu se může zdát odpověď jednoduchá, ale pro někoho to může být dosti složité. Myslím, že řešit tuto otázku, je v současné době hodně aktuální. Vezměme si kolik lidí podvádí a my to o nich víme, a řešíme to? Jak se k těmto lidem chováme, respektive chovají jedinci, kteří na tvrzení odpovídali, vyšlo v grafu č. 3. Nejsložitěji se nejspíše odpovídalo studentům s dobrovolnickou zkušeností, celých 35 % si není jisto. Čím je to způsobeno? Já se řadím do stejné kategorie, a domnívám se, že je to

ovlivněno nižší dávkou altruismu než je tomu u dobrovolníků. My, studenti s dobrovolnickou zkušeností určitý altruismus v sobě máme, ale není tak bezmezný. Podle nás by asi záleželo na situaci, určité věci umíme odpouštět, ale máme také stanovené hranice, za které náš altruismus nesahá, a kde jsou již věci, které odpustit nedokážeme. Stejně tak na hranici se pohybují studenti obchodní akademie, kteří se dobrovolničení nikdy neúčastnili, ale přesto se u nich altruistické rysy objevují. Celých 45 % z nich s tvrzením souhlasí. Altruismus zakořeněný v dobrovolnících dokládá fakt, že ani jeden z nich neodpověděl, že naprosto nesouhlasí. A více jak polovina z nich odpověděla, že s tvrzením naprosto souhlasí nebo jen souhlasí.

Když se podíváme např. na tvrzení č. 2: „Trápila bych se méně tím, kdybych odhodil/a odpadky ve znečištěném parku, než v parku čistém“, zjistíme, že se rozdíl mezi zkoumanými skupinami příliš neobjevují. Čím je dáno to, že ekologicky zaměřené tvrzení dokáže názory téměř sjednotit? Nejspíš je to dáno tím, že ekologie je v současnosti hodně diskutované téma. Učíme se třídít odpad, kupovat ekologicky balené zboží a neustále nám media předkládají škodlivost plastů a jiných látek na životní prostředí. Každý, jen trochu vzdělaný člověk, má představu o důsledcích znečišťování prostředí. Otázkou ovšem zůstává, na kolik jsou nám tyto důsledky lhostejné. Odpověď můžeme nalézt v grafu č. 2. Dle mého názoru, výsledky příliš příznivé nejsou. Odpovědi se sice pohybují mezi skupinami na stejné úrovni, ale s výsledkem, že pouze polovina (s pětiprocentní převahou) dotazovaných by se netrápila méně, kdyby vyhodila odpadky ve znečištěném parku. Těch, kteří by se trápili méně, je 30 až 35 %. Zbytek dotazovaných si není jisto. Těchto alarmujících 35 %, ke kterým by se ještě přidalo zbylých 15 %, má za následek, že se opravdu se znečištěnými parky setkáváme. A není jich málo. Pokud bychom tímto způsobem uvažovali všichni, asi bychom se brzy brodili v odpadcích. Můžeme jen doufat, že se situace bude zlepšovat, pokud děti a mládež povedeme k ekologické výchově.

Teď jsme si probrali otázku životního prostředí s hlediska přírody a nyní se zkusíme zaměřit na životní prostředí, které tvoří lidé. Takové prostředí si můžeme volit i my sami tím, s jakými lidmi se budeme stýkat a jakými lidmi se necháváme

obklopovat. Na toto téma mě napadá tvrzení č. 7, na kterém si můžeme ukázat velké rozdíly mezi zkoumanými skupinami. Tvrzení zní: „Neštěstí druhých mě obvykle příliš neznepokojuje.“ Zde je jednoznačně nastíněno prosociální smýšlení s hlediska empatie. Z grafu č. 7 nám vyšlo, že celých 40 % studentů obchodní akademie se nad neštěstím druhých příliš neznepokojuje a 15 % z nich si není jisto. Druhých 40 % empatických studentů s tvrzením nesouhlasí. To bychom mohli klasifikovat jako odpověď, při které se člověk nad neštěstím druhých pozastaví a řekne si, že je mu jich líto. Odpověď „naprosto nesouhlasím“ přisuzuji člověku, který je obdařen vysokou mírou empatie a sociálního cítění. Při této odpovědi si představuji člověka, který nejenže cítí soucit, ale snaží se i co nejlépe pomoci. Dle odpovědí studentů s dobrovolnickou zkušeností, by mělo mít tuto vlastnost 30 % z nich. Dobrovolníků, kteří mají schopnost vcítit se do pocitů druhého člověka v nejvyšší míře, je 25 %. V obou skupinách je 55 % jedinců, kteří jsou empatictí do té míry, že s tvrzením nesouhlasí. Pro tento výzkum jsem stanovila hypotézu, že dobrovolníci se vyznačují vyšší mírou prosociálních tendencí a chování než lidé bez dobrovolnické zkušenosti. Zde jsme si ukázali, že hypotéza se potvrdila. Na druhou stranu hypotéza, že dlouhodobí dobrovolníci se vyznačují vyšší mírou prosociálních tendencí a chování než lidé s krátkodobou dobrovolnickou zkušeností, byla vyvrácena, jelikož se studenti s dobrovolnickou zkušeností prokázali empatií o 5 % lépe než dobrovolníci.

Když si rozebereme tvrzení č. 13: „Když se na někoho zlobím, tak se snažím alespoň na chvíli si představit sám sebe v jejich kůži“, které se váže k emocionálnímu prosociálnímu chování a empatii, dostaneme se k podobným výsledkům. Opět nám vyjde, že dobrovolníci jsou obdařeni vyšší mírou prosociálního chování než studenti obchodní akademie, ale i než studenti s dobrovolnickou zkušeností. Je opravdu těžké, když se na někoho zlobíme, představovat si sami sebe v jeho kůži. Každý z nás se někdy na někoho zlobí a přiznejme si, že spousta z nás se o to ani nepokouší. Přesto nám v grafu č. 13 vyšlo, že více jak polovina dotazovaných se o to alespoň na chvíli snaží. Myslím, že k tomuto tvrzení vyšel vcelku dobrý výsledek.

Penner a Finkelstein (1998) sledovali souvislost mezi osobnostní prosociální orientací a druhem prosociálního chování. Ve svém výzkumu uvedení autoři pracovali v oblasti dispozičních proměnných se dvěma složkami: empatií orientovanou na druhé (other oriented empathy) a prospěšností (helpfulness). Výzkumem potvrdili, že první složka souvisí s vřelostí, starostlivostí, ochotou a pečovatelskými sklony. Druhou složku spojili s dominancí, sebeefektivitou (self-efficacy) a sebedůvěrou ve vlastní kompetence.

A právě k těmto dvěma složkám zde předkládám následující dvě tvrzení. Tvrzení č. 15: „Svá rozhodnutí obvykle zakládám na svém zájmu o ostatní“ a tvrzení č. 16: „Svá rozhodnutí obvykle zakládám na tom, co je podle mého názoru to nejspravedlivější a nejpoctivější jednání“. A výsledky jsou takové, že s prvním tvrzením souhlasí jen 35 % dobrovolníků a studentů obchodní akademie a 25 % studentů s dobrovolnickou zkušeností. S tvrzením druhým souhlasí 60 – 85 % všech dotazovaných. Mezi jednotlivými zkoumanými skupinami nejsou velké rozdíly. To znamená, že 25 – 35 % všech dotazovaných je spíše orientována na vřelost, starostlivost, ochotu a pečovatelské sklony a 60 – 85 % se více vyznačuje dominancí, sebeefektivitou a sebedůvěrou ve vlastní kompetence. Tyto výsledky mohou souviset s věkovou skladbou respondentů. Jelikož vlastnosti, které vyšly jako dominující u většiny respondentů, jsou charakteristické spíše pro mladší populaci. A věkové rozpětí respondentů je 20 – 30 let. Pokud bychom zkoumali starší generaci, například 40 let a výše, mohly by být výsledky odlišné, možná zcela opačné.

Pozitivní sebehodnocení vlastní kompetence v naléhavé situaci není totožné s rozhodnutím skutečně pomoc poskytnout. Nejvýznamnějším faktorem vzbuzení prosociální motivace tvoří osobní normy (*personal norms*) spjaté s morálními závazky a s osobní zodpovědností (*responsibility*). Čím je vnímaná morální povinnost větší, tím je větší i pocit odpovědnosti za trpící osobu. Právě osobní odpovědnost představuje klíč k vyvolání prosociální motivace. (Zášková, Mlčák, 2007) Tuto citaci jsem uvedla k tvrzení č. 10: „Ve stavech nouze obvykle jedním docela efektivně“, ve kterém došlo k vyvrácení hypotézy H<sub>1</sub>. Dobrovolníci měli úplně stejné výsledky jako studenti OA.

Výše zmíněná teorie nám vysvětluje, proč jsou na tom studenti s dobrovolnickou zkušeností ve stavech nouze mnohem hůře než studenti OA, ačkoliv mají možná lepší hodnocení vlastních kompetencí.

A nakonec se dostáváme k poslední kategorii prosociálního chování, a tou je pomáhání. K ní jsem vybrala tvrzení č. 24: „Nabídl/a jsem postiženému nebo staršímu člověku, že mu pomohu přes cestu.“

Východiskem diferenciací prosociálního chování může být rovněž zdroj spouštějící tento typ chování. Prosociální chování má rovněž diferencovanou časovou lhůtu. Některé projevy prosociálnosti jsou jednorázové, krátkodobé, jiné s sebou nesou vysoké časové nároky. (Zášková, Kubicová, 2008) Právě krátké časové nároky s sebou přináší třicáté tvrzení, u něhož vyšlo, že 45 % dotazovaných ve všech skupinách pomohlo postiženému nebo staršímu člověku více než jednou. 20 % dobrovolníků pomáhá často, 5 % dobrovolníků a lidí s dobrovolnickou zkušeností pomáhá velmi často a 35 % studentů obchodní akademie nepomohlo nikdy. Ačkoliv je tento typ pomáhání velice málo časově náročný, příliš příznivé výsledky výzkum nepřinesl.

## 6 Závěr

Na závěr se vrátím ještě zpět ke svému výzkumu, který byl zaměřen na zkoumání prosociálního chování u dobrovolníků. Cílem práce bylo postížení míry prosociálního chování v jeho základních dimenzích: altruistické prosociální chování, emocionální prosociální chování, prosociální chování v emergentních situacích, veřejné prosociální chování a anonymní prosociální chování. Zároveň jsem se snažila tuto míru porovnat mezi jednotlivými skupinami respondentů. Nejprve jsem pro účely mojí práce zvolila dva soubory: dobrovolníky a studenty, kteří se dobrovolnictvím nikdy nezabývali. Ale pokud měla být moje práce přínosem do praxe, rozhodla jsem se do výzkumu zapojit ještě třetí soubor.

Některé výzkumy na téma altruismu u dobrovolníků jsou již v praxi známy. Zde jsou zkoumáni pouze dobrovolníci a běžná populace, ale nejsou známy výzkumy, kde by hráli klíčovou roli dobrovolníci a lidé s dobrovolnickou zkušeností. Ve svém výzkumu jsem se zaměřila právě i na tyto kategorie a doufám, že právě tím bude můj výzkum přínosem do praxe.

Stanovené byly dvě hypotézy. První hypotéza byla změřená na zkoumání rozdílů prosociálního chování mezi dobrovolníky a lidmi bez dobrovolnické praxe. Při ověřování této hypotézy jsem ve většině případů došla k jednoznačným výsledkům, kdy byla hypotéza potvrzena. U jedné třetiny případů vyšly výsledky nejednoznačně nebo se hypotéza nepotvrdila. Druhá hypotéza byla zaměřená na zkoumání rozdílů prosociálních tendencí mezi dobrovolníky a lidmi s dobrovolnickou zkušeností. Ověřování této hypotézy bylo následující. Aby ověřování bylo přesné musela jsem spočítat procentuální zastoupení potvrzení či vyvrácení. A výsledky jsou takové, že hypotéza byla potvrzena v 66 % případů a ve zbytku byly výsledky neurčité nebo se hypotéza nepotvrdila.

Během sběru dat jsem se setkala se zájmem o mojí práci ze strany dobrovolníků i ze strany instituce, kterou je Diecézní charita ČB. Proto bude prvním využitím v praxi poskytnutí zpětné vazby zúčastněným respondentům, kterým tímto

děkuji za jejich spolupráci a zároveň děkuji celé charitě za její vstřícnost, díky které mohl být uskutečněn celý tento výzkum.

## 7 Seznam použité literatury

1. BERGEROVÁ, M. *Filantropie* – text pro 1. celostátní konferenci nadací, organizovanou Fórem dárců ve dnech 9. a 10. června 2000
2. DOBROVOLNIK.CZ. *Pohled do historie dobrovolnictví v ČR*. [online]. 2008 [cit. 2008-11-22 ]. Dostupný z WWW: <[http://www.dobrovolnik.cz/d\\_hist.shtml](http://www.dobrovolnik.cz/d_hist.shtml)>
3. DOBROVOLNIK.CZ. *O dobrovolnictví. Co je to vlastně dobrovolnictví?* [online]. 2008 [cit. 2008-12-02]. Dostupný z WWW: <[http://www.dobrovolnik.cz/d\\_coje.shtml](http://www.dobrovolnik.cz/d_coje.shtml)>
4. DOBROVOLNÍK.CZ. *Kdo jsou dobrovolníci?* [online]. 2008 [cit. 2008-12-02]. Dostupný z WWW: <[http://www.dobrovolnik.cz/l\\_lide.shtml](http://www.dobrovolnik.cz/l_lide.shtml)>
5. DOBROVOLNÍK.CZ. *Druhy dobrovolnictví*. [online]. 2008 [cit. 2008-12-02.] Dostupný z WWW: <[http://www.dobrovolnik.cz/d\\_druhy.shtml](http://www.dobrovolnik.cz/d_druhy.shtml)>
6. DOBROVOLNIK-NAPADY.NET. *Kde působí dobrovolníci*. [online]. 2008 [cit. 2008-11-29]. Dostupný z WWW: <<http://dobrovolnik.napady.net/clanky/kde-pusobi-dobrovolnici.html>>
7. FRIČ, Pavol a kol.: *Dárcovství a dobrovolnictví v ČR*. AGNES, Praha 2001. 108 s., ISBN 80-902633-7-2
8. HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 166 s., ISBN 80-7178-763-9.
9. INEX-SDA.CZ. *Dobrovolnictví v ČR*. [online]. 2008 [cit. 2008-12-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.inexsda.cz/cze/dobrovolnictvi-v-cr>>
10. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd 5. Praha: Portál, 2006. 147 s., ISBN 80-7367-181-6



11. MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. 384 s., ISBN 80-7178-548-2. Kapitola 4, Dobrovolnická práce, s. 61-63.
12. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1999. 287 s., ISBN 80-200-0690-7.
13. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Vyd 1. Praha: Academia, 1997. 270 s., ISBN 80-200-0592-7.
14. NĚMCOVÁ, K. Regionální dobrovolnické centrum pedagogicko psychologické poradny. In *Uvedení do problematiky* [online]. Hradec Králové, 2009 [cit.2009-02-11]. Dostupný z WWW: <<http://ppphk.info/index.php?id=1.5>>
15. NIKLOVÁ, D. *Bariéry rozvoje dobrovolnictví v pražských domovech důchodců zřizovaných magistrátem* [online]. Praha: Katedra sociální práce FF UK. 2001 [cit. 2009-02-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.hest.cz/akt.shtml?x=91113>>
16. OCHMAN, M.; JORDAN, P. *Dobrovolníci: Cenný zdroj*. Baltimore: The John Hopkins Univesity for Policy Studies, 1997. s. 23, ISBN 1-886333-29-7
17. ŠIKLOVÁ, J. *Dárcovství a dobrovolnictví v České Republice: Výsledky výzkumu NROS a AGNES*. In *Má dobrovolnictví budoucnost?, Kroměříž, 5. - 6. Května 2008*. Sborník [online]. 2001 [cit. 2008-11-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.unesco-kromeriz.cz/sbornik2001/siklova.htm>>
18. ŠORMOVÁ, L., KLÉGROVÁ, A. *Dobrovolnictví*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 26 s., ISBN 80-86991-68-7. Dostupný z WWW: <<http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/dobrovolnictvi.pdf>>
19. TOŠNER, J. *Průvodce dobrovolnictvím pro neziskové organizace*. Praha, 2003. 35 s.

20. TOŠNER, J., SOZANSKÁ, O. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 152 s., ISBN 80-7178-514-8.
21. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I: *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-20-X
22. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I: *Aplikovaná sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.
23. ZÁŠKODNÁ, H., MLČÁK, Z.: Prosociální chování a altruismus v nouzové situaci. *Kontakt: Odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky*. [online]. 2007 [cit. 2009-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.zsf.jcu.cz/struktura/utvary/edicni-oddeleni/periodika/kontakt/jednotliva-cisla-casopisu-kontakt-podle-rocniku/kontakt07/>>
24. ZÁŠKODNÁ, H., KUBICOVÁ, A.: Prosociální chování u pomáhajících profesí. *Kontakt: Odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky*. [online]. 2008 [cit. 2009-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.zsf.jcu.cz/struktura/utvary/edicni-oddeleni/periodika/kontakt/jednotliva-cisla-casopisu-kontakt-podle-rocniku/kontakt08/>>
25. ZDRAVOTNICKÉ NOVINY. *Co je to dobrovolnictví a jaká je jeho historie?* [online]. 2002 [cit. 2008-11-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.strategie.cz/scripts/detail.php?id=147850>>
26. ŽIVOTSKÁ, K. *Dobrovolnictví jako motivace k celoživotnímu učení*. [online]. Olomouc: Katedra primární pedagogiky UP. 2008 [cit. 2009-02-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.kpg.zcu.cz/capv/HTML/157/default.htm>>
27. Zákon o nadacích a nadačních fondech (227/1997 Sb.)
28. Zákon o daních z příjmů (586/1992 Sb., § 20)

29. Zákon o dobrovolnické službě (198/ 2002 Sb.)

## **8 Klíčová slova**

Dobrovolník, dobrovolnická činnost, motivace, prosociální chování, altruismus, empatie, pomáhání

## **9 Přílohy**

Příloha č. 1: Dotazník

## DOTAZNÍK

Vážení respondenti,

tento dotazník je anonymní a bude použit pro účely méj bakalářské práce, kterou budu obhajovat na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V následujícím textu naleznete pokyny pro jeho vyplňování. Zároveň Vás chci poprosit o pravdivost Vašich odpovědí. Předem mnohokrát děkuje Andrea Kasalová.

Následuje řada tvrzení, která mohou, či nemusí popisovat Vás, Vaše pocity nebo Vaše chování. Přečtete si prosím pečlivě každé tvrzení a v dotazníku vpravo napište své vybrané odpovědi podle níže uvedeného vzoru.

1	2	3	4	5
Zcela nesouhlasím	Nesouhlasím	Nejsem si jistá/ý	Souhlasím	Naprosto souhlasím
1.	Když se ke mně chovají lidé ošklivě, cítím se jen velmi málo zodpovědný/á za to, zda se k nim sám/a budu chovat dobře.			
2.	Trápil/a bych se méně tím, kdybych odhodil/a odpadky ve znečištěném parku, než v parku čistém.			
3.	Je neodpušitelné druhého člověka podvádět, bez ohledu na to, co nám udělal/a.			
4.	Kdybych rozbil/a nějaký přístroj protože jsem s ním nesprávně zacházel/a, cítil/a bych se méně provinilý/á v případě, že se mi dostal do rukou již částečně poškozený.			
5.	Někdy se mi zdá těžké snažit se dívat na věci z hlediska „druhého člověka“.			
6.	Někdy se snažím své přátele lépe pochopit tím, že si představuji, jak věci vypadají z jejich perspektivy.			
7.	Neštěstí druhých mě obvykle příliš neznepokojuje.			
8.	Když jsem si jistý/á, že mám pravdu, tak nechci ztrácet čas nasloucháním argumentů druhých.			
9.	Když vidím, že se s někým zachází nespravedlivě, tak s nimi někdy necítím skoro žádný soucit.			
10.	Ve stavech nouze obvykle jedním docela efektivně			
11.	Věřím, že všechno má své dvě stránky, a tak se snažím pochopit obě dvě.			
12.	V případech nouze často ztrácím kontrolu			

13. Když se na někoho zlobím, tak se snažím aspoň na chvíli si představit sám sebe „v jejich kůži“.	
14. Když vidím, že je někdo ve stavu nouze a nutně potřebuje pomoc, tak se z toho celý/á rozsypu.	

## 2. ČÁST:

Následuje řada tvrzení, která mohou, či nemusí popisovat to, jak docházíte k rozhodnutí, když si musíte vybrat mezi dvěma možnými způsoby jednání. Jedná se tedy o situace, kdy není jasné, která možnost je správná a která špatná. To se může přihodit např. v případě, když Vás dobrý kamarád, který často zapomíná vracet půjčené věci, požádá, abyste mu něco půjčili, když se snažíte rozhodnout, zda si nechat sám pro sebe cenu, kterou jste vyhrál/a, či se o ni rozdělit se svým kamarádem, nebo když si vybíráte mezi přípravou na důležitou zkoušku a návštěvou nemocného příbuzného. Vedle položky vpravo napište číslo své vybrané odpovědi podle následující stupnice. Žádná z odpovědí není správná nebo špatná.

1	2	3	4	5
Zcela nesouhlasím	Nesouhlasím	Nejsem si jistá/ý	Souhlasím	Naprostou souhlasím

15. Svá rozhodnutí obvykle zakládám na svém zájmu o ostatní.	
16. Svá rozhodnutí obvykle zakládám na tom, co je podle mého názoru to nejspravedlivější a nejpoctivější jednání.	
17. Vybírám si alternativy, které jsou zaměřené na to, aby vyhověly potřebám všech ostatních.	
18. Volím takové jednání, které maximalizuje pomoc, jíž se dostává druhým.	
19. Svá rozhodnutí obvykle zakládám na zájmu o prospěch ostatních.	

Následují popisy různých činů, které někdy vykonáváme. Přečtěte si pozorně vyjádření o takovýchto jednáních a rozhodněte, jak často jste v minulosti podobně jednali. Vedle položky vpravo napište číslo své vybrané odpovědi podle následující stupnice.

1	2	3	4	5
Nikdy	Jednou	Více než jednou	Často	Velmi často

20. Pomohl/a jsem nést věci (např. knihy, tašku, balíky, atd.) někomu neznámému.	
21. Dovolil/a jsem člověku, který stál za mnou v řadě, aby mě přeskočil (např. v samoobsluze, u kopírky, atd.).	
22. Půjčil/a jsem sousedovi, kterého jsem dobře neznal/a, něco cenného (např. nástroj, nádobí, atd.).	
23. Sousedovi jsem dobrovolně pohlídal/a jeho děti nebo domácí zvířata, aniž by mě o to musel žádat nebo mi za to zaplatit.	
24. Nabídl/a jsem postiženému nebo staršímu člověku, že mu pomohu přes cestu.	

### 3. ČÁST:

25. Jaké je Vaše pohlaví?      muž / žena

26. Kolik je Vám let?      .....

27. Pokud vykonáváte, nebo jste někdy vykonával/a dobrovolnou činnost, jak dlouho tato činnost trvala?      .....